

Anotace magisterských prací (r. 2003-2004)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. M, Řada archeologická.
2005-2006, vol. 54-55, iss. M10-11, pp. 179-220

ISBN 978-80-210-4282-7

ISSN 1211-6327

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/113754>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Charakteristickým rysem mladší fáze středního paleolitu jsou bifaciální nástroje. Využití metody přímého tvarování nástrojů zařazuje moravské lokality do okruhu středoevropského micoquienu.

Rekonstrukce ekonomických strategií

Rekonstrukce ekonomických struktur neandertálců patří k jedné z nejkomplexnějších, a tudíž i nejobtížnějších kapitol bádání o středním paleolitu. Na základě všech zjištěných údajů můžeme charakterizovat taubachienský ekonomický model jako využívání zdrojů v případě potřeby (foraging, cf. Binford) s relativně velkým stupněm rezidenční mobility (vzdálené importy surovin, zejména ve formě nástrojů), i když se objevují i určité odchylky, zejména v exploataci křišťálu.

Poměrně odlišně se jeví modely, které můžeme definovat pro micoquienská souvrství z jeskyně Kůlny. Můžeme mezi nimi vysledovat jisté rozdíly, které se váží hlavně na kompletnost operačních schémat a drobné rozdíly v distribučních modelech. Obecně lze ale pozorovat změnu orientace lovecké ekonomie, která se zaměřuje na otevřený terén Drahanské vrchoviny a podle zdrojů kamenné suroviny i na oblast řeky Svitavy, tj. na zóny, kde se pohybovala hlavně stádní zvěř. Stejně jako se do určité míry zmenšuje druhová diverzita lovné zvěře, můžeme konstatovat i využívání menšího počtu surovinových zdrojů. V této oblasti je specializace na jeden druh suroviny mnohem zřetelnější, než u lovné zvěře. Ekonomie se tedy stává méně oportunistickou. Kvalita suroviny začíná zřejmě hrát důležitou roli a pro její získání jsou neandertálci ochotni investovat více energie. I v technologii zpracování kamenné suroviny se projevuje snaha po standardizaci, jejíž vedlejším produktem je ale větší „plýtvání“ surovinou. Přestože nelze micoquienskou strategii srovnávat s mladopaleolitickým typem shromažďovací (collecting) strategie s logistickou mobilitou, přesto se jí více blíží, než v případě staršího taubachienu.

Závěr

Na základě práce se domnívám, že se na Moravě stále skrývají rozsáhlé fondy, které podpoří rozvoj bádání nad problematikou středního paleolitu. Je to však otázka nalezení a datování nových lokalit, které nám umožní spolehlivěji řešit například otázku sídlištních struktur v chronologicky jasně stanoveném měřítku. Morava je v tomto směru naprosto klíčovou oblastí a zcela jistě ještě výrazně zasáhne do vývoje bádání.

ANOTACE MAGISTERSKÝCH PRACÍ (r. 2003–2004)

Petr Dresler, Esovité záušnice a některé problémy s nimi spojené. I-Text. II-Mapy (Brno 2003). 184 str. textu i s tabulkami, grafy a obrázky, 2 str. seznamu map, 11 str. literatury, 1 str. bibl. zkratek, 6. str. obr. příloh, 52 map, 1 CD s příloženou databází a geografickým informačním systémem.

Tématem diplomové práce byly esovité záušnice, raně středověký ženský šperk, který především zdobil hlavu a účes. Geografický záběr práce je vymezen územím od Belgie po Bělorusko a Ukrajinu a od jižního pobřeží Baltského moře po Srbsko. Chronologicky je práce vymezena 7.-14. stoletím. Obrovské množství informací nashromážděných pro řešení práce muselo být zpracováno novými archeologickými metodami, které využívají služeb statistiky a geografických informačních systémů.

První kapitola práce je věnována problémům terminologie esovité záušnice. Jsou zde uvedeny názory na tvarovou a funkční stránku artefaktu. Na ni navazuje kapitola o chápání esovité záušnice diplomantem. V tomto pojetí je esovitá záušnice chápána jako ženský vlasový šperk kruhového tvaru jehož jeden nebo oba konce jsou zakončeny esovitou klíčkou. Druhý konec, v případě jedinců s jednou klíčkou, je formován do tupého, ostrého nebo provrtaného konce nebo je zakončen očkem vzniklým při tváření těla nebo háčkem.

Další část představuje statistické analýzy použité v práci, systém sběru, správy a zobrazování dat a možné způsoby měření záušnic. Zde chci vyzdvihnout problém trvající neshody při měření. Srovnáním dvou nejpoužívanějších technik, definovaných J. Slámou a M. Zápotockým, statistickými

testy jsem prokázal významnou chybu ve zjištěných datech vyplývající z prvního způsobu měření. Část o vybraných pohřebištích představuje lokality, které sloužily jako hlavní zdroj při analýzách vztahů mezi věkem a pohlavím pohřbených a mezi počtem, surovinou a rozměry záušnic u nich nalezených.

Dvě kapitoly (Suroviny a slitiny, Výroba esovitých záušnic) se věnují základním informacím o druzích použitých surovin, jejich exploataci a zpracování. Výroba záušnic je oblast, která si jistě zaslouhuje pozornost i přes velmi nenáročný tvar záušnice. Jmenované techniky a algoritmy výroby jsou částečně podepřeny přírodovědnými analýzami a zkušenostmi nabytými při experimentech. Jsou zde také představeny výzdobné techniky známé od doby římské a opět používané v raném středověku (granulace, filigrán).

V dějinách bádání vztažených na hlavní státy a oblasti výskytu záušnic jsou ve stručnosti představeny vývojové a badatelské vlny výzkumu raně středověkého a především mladohradištního pohřebního ritu v zemích Českých, na Slovensku, v Polsku, v Maďarsku, v Německu a v zemích bývalé Jugoslávie.

Problémy spojené s typologií a názory na původ esovité záušnice jsou představeny v dalších kapitolách. Jsou zde vyzdvihnuty hlavní názorové směry. Prostou prezentací, bez výrazných komentářů jsem se snažil poukázat na jejich názorovou nejednotnost a nesystematičnost.

Další kapitoly jsou již věnovány analýze záušnic. Nejprve je sledován jejich výskyt v nálezo- vých situacích a na tomto základě se později zamýšlím nad funkcí a smyslem záušnice. Snažil jsem se revidovat starší názory na existenci závislosti mezi velikostí a druhem použité suroviny esovité záušnice a věkem zemřelého.

Následuje chronologický rozbor esovité záušnice postavený na společném výskytu s mincí v depotech a hrobech. Starší teorie R. Turka o zvětšování průměru tzv. slovanských esovité záušnice v mladší době byla potvrzena a zpřesněna. Průměr esovité záušnice se s časem zvětšuje, ale menší záušnice nemizí a vyskytují se společně. Počátky výskytu esovité záušnice s roztepanou kličkou jsou podle mincí na konci 10. století, ale tento fakt může být ovlivněn i stavem výzkumů a neschopností rozlišit starší nálezy od mladších.

Další kapitoly se věnují poznání rozložení hodnot rozměrů vyčleněných typů záušnic. Nejprve je stanovena typologie, kde jsem definoval dvě základní skupiny podle tváření esovité kličky. Ta je buď plošně roztepaná a svinutá, nebo pouze svinutá v esovitou kličku. Další dělení je založeno na formování obou konců a těla. Vyčleněné typy, včetně záušnic vyskytujících se s esovitou záušnicí, ale jejichž konce nejsou esovitě utvářeny nebo je konec svinut v mnohonásobnou kličku jsou:

1. Záušnice jednoduchá – oba dva konce jsou tupě ukončeny.	4.1.4. Druhý konec ukončen esovitou kličkou.
2. Záušnice s očkem.	4.1.5. Druhý konec ukončen háčkem.
3. Záušnice s háčky na obou koncích.	4.2. Záušnice s neroztepaným esovitým ukončením.
4. Záušnice s jednoduchým esovitým ukončením.	4.2.1. Druhý konec je tupý.
4.1. Záušnice s roztepaným esovitým ukončením.	4.2.2. Druhý konec je ostrý.
4.1.1. Druhý konec je tupý.	4.2.3. Druhý konec je ukončen otvorem.
4.1.1.1. Záušnice s dutým tělem.	4.2.4. Druhý konec ukončen esovitou kličkou.
4.1.1.1.1. Tělo je zdobené.	4.2.5. Druhý konec ukončen háčkem.
4.1.1.1.2. Tělo je nezdobené.	5. Záušnice s několikanásobnou esovitou kličkou
4.1.2. Druhý konec je ostrý.	6. Zvláštní tvary
4.1.3. Druhý konec je ukončen otvorem.	

Po seznámení s rozložením hodnot pokračuji v pokusu definovat vztahy vymezených typů. Použil jsem faktorovou analýzu a geografické rozložení lokalit s typy záušnic. Zjistil jsem, v částečné shodě se staršími pracemi, některé lokální jevy ve výskytu záušnic. Jako příklad lze uvést esovité záušnice s esovitou kličkou roztepanou a druhým koncem svinutým v tu samou kličku a esovitá záušnice s kličkou roztepanou a druhým koncem provrtaným nebo tvarovaným v očko byly nalezeny ve větším množství v Čechách, velmi ojediněle na Moravě a Slovensku.

Mnohem důležitější je zjištění, že dvě hlavní skupiny esovité záušnice se v principu vylučují. Záušnice s neroztepanou kličkou jsou typické pro germánská řadová pohřebiště, kdežto záušnice s roztepanou kličkou pro slovanská řadová pohřebiště. Mezi výskytem obou skupin je časová meze, kam spadá tzv. veligradský šperk. Geograficky se obě skupiny překrývají v nejzápadnějším rozšíření slovanského etnika. Faktorovou analýzou jsem dále zjistil, že se v určité míře společně vyskytují záušnice s neroztepanou kličkou a záušnice s roztepanou kličkou a háčkem, a to právě v hraničních oblastech.

Na materiálu z vybraných pohřebišť také sleduji kolik bylo záušnic v hrobě, jak byly uloženy a jaké jsou například vztahy mezi uložením na lebce a tvarováním a použitou surovinou. Výsledkem je potom zjištění, že honosnější záušnice (široce roztepaná klička, záušnice ze stříbra) zjevně bývaly na místech viditelnějších (čelo) než méně honosné a z levnějšího kovu (měděné – podél skrání).

Jedna z posledních kapitol se věnuje smyslu esovité záušnice, který chápu nejen na estetické rovině šperku, ale i v rovině demonstrace bohatství a snad i magické a kultovní.

Následuje ve stručnosti popis kartografického výstupu a závěr, kde se na základně výsledků analýz domnívám, že záušnice s roztepanou esovitou kličkou, slovanské, mají původ ve vývoji záušnic s neroztepanou esovitou kličkou a háčkem v záušnice s roztepanou esovitou kličkou a háčkem. Přijímání esovité kličky neprobíhalo na jednom území, ale mělo na hraničním území zřejmě více ohnisek (východní Alpy, východní Bavorsko, Durynsko, Sasko). Tuto teorii bude nutno revidovat doplněním nových výzkumů a zpřesněním získaných informací. Proti řešení tohoto problému však stojí skutečnost, že zatím co v našem prostředí na konci 8. století nálezy v hrobech přibývá, tak na západě mizí se silícím křesťanstvím.

Alžběta Danielisová, K urbanistice pozdního latěnu, dvorec na oppidu Staré Hradisko (Brno 2003). I. díl – 193 str. textu; II. díl. – 81 str. databázových výstupů, 72 tab.

Proces zakládání rozsáhlých aglomerací ve výhodných topografických polohách, s koncentrací obyvatelstva, jehož primárním zdrojem obživy nebylo obdělávání zemědělské půdy, byl mnoha autory shodně definován jako *urbanismus*. Urbanismus pozdní doby laténské představuje zakládání sídlišť podle stanovené koncepce, doprovázený většinou již předtím stanoveným plánem a postupem. Tato sídliště mohou být opevněná i neopevněná a jejich funkce jsou především ekonomické, kulturní a sociální. Ve střední a západní Evropě na konci doby železné představují nejcharakterističtější urbánní prvek oppida, budovaná ve výhodných polohách a využívající mohutná opevnění. Tento jev má keltskou společnost severně od Alp provázet nejdříve od druhé poloviny 2. století př. Kr., kdy vzniká na mnohdy neosídlených místech, stejně jako na územích s tradicí v sídlení, soustava opevněných sídel, budovaných na rozdíl od dřívější sídelní tradice na základě pevné koncepce, která dala vyrůst pásu opevnění, za nímž se skrývala síť komunikací, lemujících jednotlivé součásti zástavby, kterými byly hrazené sídelní jednotky, menší usedlosti, drobná zástavba vázaná na hlavní komunikace a veřejně organizovaný prostor, kde se odehrával náboženský a společenský život obce. Místa spojená se společenskou nebo nadstavbovou sférou na rozdíl od západní Evropy máme na našem území doložena jen na některých místech. Mohou jimi být především plošina akropole Závisti, kde ohrazený areál v sousedství dvorce byl interpretován jako sídlo místního kultu (DRDA, P. – RYBOVÁ, A. 2001, 334 – 341), podobně je vysvětlována také sporná oktogonální stavba na jedné z akropolí oppida Třisov (BŘEŇ, J. 1975, 121 – 127). Na oppidu Staré Hradisko nebyly zatím objeveny žádné specifické doklady kultu, které by ho dovolily přirovnat k západním lokalitám. Pouze nález železné miniaturní štítu ukazuje směrem na kult související se zbraněmi, který má své pevné místo na západ od nás, ve zkoumaných velkých svatyních jako jsou Gournay-sur-Aronde nebo Ribemont-sur-Ancre (cf. BRUNAUX, J. – L. 2000, 91 – 112), analogické modely militářií byly nalezeny také v příkopě, lemujícím široké prostranství se specifickými aktivitami na oppidu Titelberg (FICHTL, S. – METZLER, J. – SIEVERS, S. 2000, 183; FICHTL, S. 2000, 125).

Jedním ze základních kamenů sídelní struktury oppid jsou ohrazené dvorce, shodně vykládány jako sídla příslušníků vojensko – agrární elity. Tyto komplexy mají sloužit rodinným společenstvím a tvořit pevnou součást prvotní koncepce urbanistického plánu, který mohl být ve svých základních obrysech modifikován, v souladu s konkrétním vývojem na každé lokalitě. Soustavy ohrazených dvorců tvořily na oppidech vzájemně rovnocenné ekonomické a sociální jednotky zaměstnané podobnými aktivitami (WELLS, P. C. 1995, 89), ke kterým patřila především určitá specializovaná výroba, podílející se pravděpodobně vedle obchodu na obživě a prestiži majitelů dvorců, jež si mohli dovolit disponovat s určitým kapitálem, který se v prostoru dvorců objevuje v podobě zlatých a stříbrných mincí. Hypotéza o tezauraci zlata příslušníky venkovské elity z důvodů zvýraznění ekonomických a sociálních rozdílů (METZLER–ZENS, N. – METZLER, J. 1999, 555) je pro naše území zatím nedoložitelná, částečně také pro nepřítomnost pramenů, dokládajících přítomnost elitních složek v opevněných dvorcích v nížinách, takových, které jsou na francouzském území nazývány *fermes indigènes* a v Německu *Herrenhöfe* (VENCLOVÁ, N. 2000, 459). I když pojem *Herrenhöfe* symbolizuje sídelní jednotku typickou spíše pro starší dobu železnou, v nedávné době byla objevena i ohrazení kruhová s příkopy pozdně laténských dvorců v nížinách (KAS, S. – SCHUßMANN, M. 1998, 105). Fenomén opevněných sídel pozdního latěnu však vedle oppid představují čtyřúhelníkové areály známé jako *viereckschanze*, v západním prostředí již tradičně spojované spíše se sídlem agrární elity než se sakrálními okrsky (VENCLOVÁ, N. 2000, 462). Zde by bylo možné hledat pozdně laténskou elitu, která nevyužívala výhod vyplývajících ze sídlení ve velkých aglomeracích, možná dokonce uvažovanou tradiční „starou“ šlechtu, která se lišila od „nové“ šlechty na oppidech (DUVAL, A. 1991, 488; BÜCHSENSCHÜTZ, O. 1995, 62; WELLS, P. C. 1995, 90 – 91). V našem prostředí lze takto uvažovat pouze rámcově, nemáme zde doložených tolik čtyřúhelníkových ohrazených areálů jako v sousedním Bavorsku (např. SCHAICH, M. 2002), i když se může jednat o jev daný stavem výzkumů. Stejně jako se velmi často přichází díky letecké prospekci na pravěké kruhové areály, objevují se stále také nové lokality s doklady čtyřúhelníkových areálů. Vazba ohrazených komplexů na oppidální prostředí vyplývala patrně z možnosti ekonomických aktivit, které představovala řemesla a obchod. Palisádou nebo plotem ohrazený dvorec sem byl pravděpodobně přenesen z původního nížinného prostředí, aby tvořil jednu ze základních jednotek zástavby oppid. Ne jinak je tomu i v případě dvorce na Starém Hradisku, který leží v centrální poloze na západním předhradí oppida, v místech, kde se patrně stýkala komunikace vedoucí k hlavním branám do oppida.

Výzkum dvorce byl ukončen roku 1987, kdy byla jeho parcela zcela odkryta. Výsledný tvar má podobu nepravidelného čtyřúhelníka, v souladu s přizpůsobením se koncepci sídliště, kde kolem jeho jihovýchodního rohu vedla komunikace k hlavní bráně do vnitřní části oppida. Organizace zástavby je příliš špatně rozpoznatelná mezi množstvím stavebních fází, s jistotou lze však říci, že i ona se řídila podle pevné koncepce, která orientovala stavby ve dvorci v souladu s jeho hlavními osami. Do parcely vedly celkem čtyři vstupy, v průběhu času více či méně modifikované a přizpůsobované vnitřní struktuře, neboť do prostoru vchodů byly postupně umístěny zahloubené chaty. Archeologická situace odhalila vedle zahloubených jam a žlabů také nadzemní půdorysy, využívající někdy základové žlaby, častěji je ale tvořily soustavy kůlových jamek, ve kterých jsou půdorysy nadzemních staveb více či méně rozpoznatelné. Při rekonstrukci půdorysů je nutná především revize a validace vzniklých struktur, aby se tak předešlo mylným závěrům. V případě tak komplikované struktury, jakou byl dvorec na Starém Hradisku, je tento postup obzvláště důležitý. Výsledkem v tomto případě bylo jednadvačet půdorysů nadzemních staveb, v různých obdobích tvořících zástavbu dvorce. Za nejspolehlivější lze mezi nimi označit stavby II, VIII, IX (XXI), X, XI, XIII, XV, XVI, XVIII, XX a s výhradami také stavbu V, o její existenci sice nelze pochybovat, podoba jejího půdorysu je však těžko rozpoznatelná. V případě hledání odpovědí na otázky související s charakterem zástavby se velmi osvědčily metody GIS, které napomohly s použitím různých metod precizování sídlištní struktury. Doložené stavby měly samozřejmě různé funkce. Vedle domů sloužících pravděpodobně rezidenčním účelům (stavby IX (XXI), X, XIII, XV ad.) se dvorcích jako tento vyskytovaly také stavby hospodářské, ve formě drobnějších staveb na čtyřech nebo šesti kůlech či se základovým žlabem. Hospodářské stavby tvořily prostory pro skladování, jako sýpky

a špýchary, stejně jako dílny sloužící specializované výrobě. Její doklady se nacházejí nejčastěji v zahloubených chatách, které jsou v souladu s tím interpretovány jako výrobní objekty. Mohlo by se to týkat především chat s větší plochou, které mohly nabídnout větší manipulační prostor, jenž specializovaná výroba potřebovala. Pokud si však řemeslo vyžadovalo určitou manipulaci s ohněm, nebo se jednalo o práci jemnou, jako byla výroba jantarových korálků, nelze pravděpodobně s jeho realizováním počítat uvnitř zahloubených chat, bez okenních otvorů a s malým prostorem na umístění případné výhně, nemluvě o nebezpečí požáru. Je pravděpodobné, že výroba probíhala ve vyhrazených částech dvorce v komplexu více objektů, jako například ve východním rohu parcely. Stopy po zahloubených jámách, sloužících jako výhně, zde však nejsou s jistotou doloženy. Specializovaná výroba, týkající se práce se železem a bronzem, však kromě východního rohu probíhala pravděpodobně v kontextu chaty 1645 a kolem stavby V, kde by ji dokládala přítomnost nástrojů a koncentrace strusky v zahloubené čtvercové jámě 1416. Výraznější stopy po řemeslech v prostoru dvorce se týkají opracování jantaru a hrnčířství. Oboje našlo své uplatnění ve starší i mladší fázi fungování dvorce, je možné, že tato řemesla tvořila hlavní zdroj obživy obyvatel dvorce. V kontextu parcely je nutné počítat také s ustájením dobytka a obydlími osob v případném závislém postavení na vlastnících dvorce, stejně jako příslušníků jejich rodin. Doklady stájí a chlévů se v prostoru dvorce hledají obtížně, nálezy součástí koňských postrojů se soustředí do jižní poloviny parcely, nelze to však považovat za přesvědčivý doklad ustájení koní. Doklad pravděpodobného lesního managementu pochází z chaty 1101, kde byl nalezen nůž na listí, který sloužil k získávání pícniny pro dobytek nebo materiál přidávaný do hlíny na výmaz pecí.

Co se týče chronologických otázek, nelze je všechny uspokojivě vyřešit. Jisté vodítko poskytují stratifikované nálezy spon, spolehlivě nejstarší spona datující kontext je Kostrzewski C, z kůlové jamky patřící k domu X. Ve dvorci byly nalezeny také spony typu Kostrzewski A, nicméně obě v kontextu datovaném mladšími sponami. Soubor šatových spínadel ze dvorce je však nutné podrobit důkladnější revizi a hlavně ho posuzovat v celku. V tomto případě je určení některých spon poněkud nejisté a chronologická interpretace jejich kontextů by tak mohla být zatížena chybou. Určité výsledky byly však dosaženy v případě jednotlivých chronologických vztahů mezi objekty parcely. Jedná se zejména o východní roh, kde byly doloženy nejméně dvě chronologické fáze a hlavně střed parcely se stavbou XIII se základovými žlaby. Je velmi pravděpodobné, že zde nestála od samého počátku zastavování plochy, ale následovala až po stavbě X a chatě 761. Na druhou stranu však mohla být současná s hrnčířskou pecí 4016, jejíž funkci ukončilo pravděpodobně až opuštění dvorce. I zde ovšem platí, že je toto tvrzení nutno podepřít dalšími rozbory materiálu a stratigrafických situací.

Doklady duchovního života se ve dvorci objevují v podobě drobných bronzových předmětů, jako je bronzový model náboje kola vozíku s otvory pro loukotě, zoomorfni kování pravděpodobně hole a hlavně pohřeb dítěte uložený do základového žlabu domu, který je vykládaný nejčastěji jako stavební oběť (ČÍŽMÁŘ, M. 2000, 88).

Společenské postavení vlastníků dvorce lze v kontextu archeologických nálezů určit pouze rámcově. Podle některých názorů svědčí o sociálním postavení obyvatel dvorců už jen architektura nadzemních staveb, kde velké a roubené domy mají svědčit o významu jejich obyvatel (COLLIS, J. 1995, 80). V případě parcely na Starém Hradisku, kde tyto stavby doloženy pravděpodobně jsou, lze uvažovat o majiteli dvorce jako bojovníku – (jezdci – jak dokládají jezdecké ostruhy), jež prosperoval ze zpracování baltského jantaru, společně s lokální produkcí keramického zboží, tj. z lokálního i dálkového obchodu.

Dvorec na Starém Hradisku zaujímá v kontextu podobných jednotek významné postavení, do jistém míry srovnatelné s komplexem na akropoli Závisti, od kterého se liší pouze méně dominantní polohou v prostoru oppida. Přínos této práce spočívá v částečném osvětlení jeho zástavby v prostorovém a chronologickém kontextu. Analýza se nesnažila dosáhnout celkové všeobímající interpretace, která v současném stavu výzkumů ani není možná. Pokud se však alespoň částečně podařilo osvětlit alespoň základní strukturu dvorce a jeho postavení v rámci sídelní hierarchie, splnila tato práce svůj účel.

Literatura

- BRUNAU, J. – L. 2000: Les religions gauloises. Nouvelles approches sur les rituels celtiques de la Gaule indépendante. Paris.
- BŘEŇ, J. 1975: Zvláštní typy sídlištních objektů na keltském oppidu v Třisově u Českého Krumlova. ČNM 144; ¾, 119 – 135.
- BÜCHSENSCHÜTZ, O. 1995: The significance of major settlements in European Iron Age society. In: ARNOLD, B. – GIBSON, D. B. ed.: Celtic chiefdom, celtic state. The evolution of complex social systems in prehistoric Europe. Cambridge, 53 – 63.
- BÜCHSENSCHÜTZ, O. 2000: Les oppida celtiques, un phénomène original d'urbanisation. In: GUICHARD, V. – SIEVERS, S. – URBAN, O. H. (dir.) 2000: Les processus d'urbanisation à l'âge du Fer (Eisenzeitliche Urbanisationsprozesse). Actes du colloque des 8. – 11. juin 1998 Glux-en-Glenne. Collection Bibracte 4. Glux-en-Glenne. 61–64.
- COLLIS, J. 1995: State without centers? The middle La Tène period in temperate Europe. In: ARNOLD, B. – GIBSON, B. (ed.) 1995: Celtic chiefdom, Celtic state. The evolution of complex social systems in prehistoric Europe. Cambridge. 75–80.
- ČIŽMÁŘ, M. 2002: Keltské oppidum Staré Hradisko. Archeologické památky střední Moravy, svazek 4. Olomouc.
- DRDA, P. – RYBOVÁ, A. 2001: Model vývoje velmožského dvorce 2. – 1. století před Kristem. PA XCII, 284 – 349.
- DUVAL, A. 1991: Celtic Society in the First Century B. C. In: The Celts. Venezia. 485 – 490.
- FICHTL, S. – METZLER, J. – SIEVERS, S. 2000: Le rôle des sanctuaires dans le processus d'urbanisation. In: GUICHARD, V. – SIEVERS, S. – URBAN, O. H. (dir.) 2000: Les processus d'urbanisation à l'âge du Fer (Eisenzeitliche Urbanisationsprozesse). Actes du colloque des 8. – 11. juin 1998 Glux-en-Glenne. Collection Bibracte 4. Glux-en-Glenne. 179 – 186.
- FICHTL, S. 2000: La ville celtique. Les oppida de 150 av. J. – C. à 15 ap. J. – C. Paris.
- KAS, S. – SCHUBMANN, M. 1998: Einige Überlegungen zu den hallstattzeitlichen Herrenhöfen. In: Zeitenblicke. Ehrengabe für Walter Janssen. Rahden, 93 – 123.
- METZLER–ZENS, N. – METZLER, J. 1999: L'image de l'aristocratie à La Tène finale: permanence de la tradition ou apport extérieur? In: Fastes des Celtes entre Champagne et Bourgogne aux VIIe – IIe siècles avant notre ère. Actes du Colloque de L'A. F. E. A. F. tenu à Troyes en 1995. MÉMOIRES DE LA SOCIÉTÉ ARCHÉOLOGIQUE CHAMPENOISE, n° 15, Supplément au Bulletin N° 4, 549 – 558.
- SCHAICH, M. 2002: Niederbayerische Viereckschanzen. Fortschritte der Forschung. Vorträge des 20. Niederbayerischer Archäologentages. 331–352.
- VENCLOVÁ, N. 2000: Dvorce a druidové. In: In memoriam Jan Rulf, PA – Supplementum 13, 458–471.
- WELLS, P. C. 1995: Settlement and social systems at the end of the Iron Age. In: ARNOLD, B. – GIBSON, D. B. ed.: Celtic chiefdom, celtic state. The evolution of complex social systems in prehistoric Europe. Cambridge. 88–95.

Pavel Fojtík, Spálené lidské pozůstatky jako archeologický pramen (K netradičním možnostem studia pohřebního ritu mladší a pozdní doby bronzové) (Brno 2003). 106 str. včetně 15 obrázků a 17 grafů (součástí výtisku je přiložené CD obsahující statisticky hodnocená data).

Práce si klade za cíl zmapování metodologických přístupů, jejich zhodnocení a především zamyšlení nad současným stavem a možnostmi studia pohřebního ritu mladší a pozdní doby bronzové skrze vlastní obsah urny, tj. zejména spálený antropologický materiál.

Od počátku je provázena diametrální odlišností v pojetí tématu funerálních památek ve srovnání s tradičními archeologickými pracemi. Výrazný rozdíl je zejména v chápání vlastního termínu „pohřební ritus“. Oproti klasickým dílům našeho oboru, kde je pod pojem pohřební ritus skryt

komplex znaků charakterizující ukládání těl zemřelých v tom či onom dějinném úseku, u toho či onoho kulturního etnika (žárový versus kostrový, orientace skeletu v závislosti na pohlaví, atd.), je zde brán jako pevněji (religiózně?) stanovený sled událostí, které se dějí s tělesnou schránkou zemřelého od úmrtí až do jeho uložení do hrobu – pohřbení. Vlastní pohřeb, respektive hrob, je tedy výsledkem či lépe produktem pohřebního ritu. Tento odlišný pohled je nutný zejména u etnik uplatňujících spalování těl zemřelých, kde je z hlediska pochopení složitosti faktorů vedoucích ke vzniku tohoto archeologického pramene nezbytné posuzovat tuto problematiku na dvou úrovních:

- *primární úroveň žárového pohřebního ritu*, tj. kremační proces, jeho technologie i symbolický význam (diplomová práce se věnuje právě této problematice)
- *sekundární úroveň žárového pohřebního ritu*, tj. vlastní uložení spálených lidských pozůstatků, zvířecích zbytků, keramiky, aj. do země (náplň klasických katalogů a studií).
- Otázky chronologie a archeologického zhodnocení jsou zde pak nikoli výstupem, ale pouze nástrojem při řešení daného problému.

Tento přístup podporuje též filozoficko-sociologický výklad vzniku pohřbívání. Přirozená smrt se vymykala představám a možnostem chápání člověka. Bránil se jí tím, že mrtvé tělo spolu s předměty, kterých se mrtvý dotýkal, maximálně izoloval od společnosti živých. Tomu se mohlo dít zprvu mnoha způsoby – pohozením v lese, vhozením do vody, apod. V aktu odstranění předmětů z vlastnictví zesnulého jsou spatřovány kořeny dalšího jevu, s kterým se v archeologii obecně setkáváme, a to jsou pohřební milodary. Toto zpočátku patrně různorodé zacházení s lidskou schránkou bylo později ustáleno na dva vůdčí způsoby – uložení nespáleného těla do země či jeho spálení na hranici. Vlastní spalování těla a předmětů zemřelého, případně potravy v podobě částí zvířat či obilnin v nádobách, mohlo mít tedy větší symbolický význam než jeho závěrečné uložení do země. Proto je nezbytné při studiu pohřebního ritu kultury nebo etnika uplatňujícího žárový způsob pohřbívání klást na primární i sekundární stupeň zacházení s lidskými ostatky minimálně stejný důraz.

Strukturálně je práce dělena do několika tématických oddílů. Kapitola první, nazvaná „*Ve stopách očistného ohně aneb kremace a její výpovědní hodnota*“, shromažďuje dostupné informace týkající se spalování lidských těl – kremace. Druhá kapitola „*Přítomnost zvířecích kostí v lužických žárových hrobech a problematika jejich interpretace*“ shrnuje naše, prozatím velmi povrchní, znalosti o zvířecích pozůstatcích z kontextu žárových nekropolí. Následující oddíl „*Kremace a žárový pohřební ritus jako nástavbový jev*“ rozebírá výsledky ojediněle publikovaných prací, které se na kremaci dívají z hlediska jejího sociálního a rituálního významu. Kapitola čtvrtá „*Pokus o analytické zhodnocení antropologického materiálu z polského lužického pohřebiště Laski*“ experimentuje s daným druhem pramene nástroji tzv. statistické archeologie – pokouší se tedy o jejich kvalitativně-kvantitativní vyhodnocení. Za důležitou část práce lze považovat zejména navazující pasáže „*Návrh metodického postupu pro zpracování spálených lidských pozůstatků jako archeologického pramene*“. Ty nastiňují ukázkou ideální podoby antropologického zhodnocení kosterních pozůstatků z prehistorických žárových pohřbů způsobem, který podle názoru autora odráží jejich informační potenciál, a jež by patrně přinesl do procesu poznání pohřebního ritu mladší a pozdní doby bronzové celou řadu zajímavých zjištění. Práci uzavírá tradiční „*Soupis použitých literatury*“ a též, v dnešní době již zcela nezbytný, „*Seznam použitých softwarových produktů*“.

Z pohledu autora je prezentovaná práce seznámením se v archeologické literatuře s takřka zcela opomíjenou problematikou prehistorické kremace, její technologie a výpovědní hodnoty, jejíž alespoň základní znalost musí nutně předcházet jakékoliv analýze žárového způsobu pohřbívání – v tomto případě komplexnímu vyhodnocení lužické části nekropole v Moravičanech na Šumpersku, které se věnuje v rámci doktorského studia.

Martin Hložek, Výrobní centra laténské keramiky na jižní Moravě a jejich technologická identifikace, (Brno 2003). 127 str. textu, 8 map, 16 kresebných tab., 11 barevných fotografických tabulek a 48 tab. databáze mikropetrografických rozborů laténské keramiky.

Základem předložené práce je použití přírodovědných metod při hodnocení keramiky z doby laténské, zahrnující jednak technologii, látkové složení a fyzikálně-chemické vlastnosti keramiky a surovin k její výrobě. Práce je v rámci laténské obdoby zaměřena na tzv. mistřínskou keramiku s cílem zkoumat především její stránku technologickou, exaktně prokázat její distribuci na kratší či delší vzdálenost, stejně jako vymezit oblast jejího původu, a to při absenci přímých dokladů zařízení na její výrobu (lokality Místřín, okr. Hodonín). A to vše v maximální šíři problematiky spojené s výrobou keramiky a jejím následným osudem.

Metodický přístup je zde založený na kombinaci výsledků bádání v oblasti archeologie, geologie a chemie, s vypracováním jednotného systému hodnocení laténské keramiky. Na keramickém materiálu z vybraných moravských laténských sídlišť byly vytvořeny základy klasifikační metody hodnocení technologie a následné připojení souborů z Čech, Rakouska a Slovenska mělo ověřit, zda je vhodné vztahovat jednotný systém hodnocení na širší oblasti. Bylo prokázáno, že grafitovou keramiku lze hodnotit stejným systémem na rozsáhlém území, protože princip její technologie je ve středoevropském prostoru naprosto stejný. Totéž lze konstatovat i o běžné keramice bez příměsí grafitu, ale specifický přístup hodnocení technologie vyžaduje pozdně laténská malovaná keramika a některé zvláštní keramické tvary.

Z přehledu přírodovědných metod, uvedených ve druhé kapitole, vyplývá, že nejspolehlivější výsledky přináší mikroskopické metody, a to konkrétně mikropetrografické rozborů. Chemické a fyzikální metody pracují s hodnotami, které jsou v podstatě globálním odrazem fyzikálních a chemických vlastností střepu. Veškerá pravěká i laténská keramika je velmi heterogenní, její složení může na různých místech kolísat. Upřednostněn byl mikropetrografický rozbor výbrusových preparátů, protože je přímým pohledem do mikrostruktury střepu. Můžeme tak kromě minerálů a hornin pozorovat organické látky, příměsí jiných technologických produktů, které by nebyly jinými metodami vůbec zachyceny.

Ve třetí kapitole hodnotící mistřínskou keramiku se vycházelo z předpokladu, že rozbořem typické keramiky na mistřínském sídlišti získáme informace o použité surovině. Analýzou mistřínské keramiky, kterou nacházíme na jiných sídlištech, měla být prokázána přímá souvislost s keramickou surovinou použitou na sídlišti v Místříně. Výsledný obraz se ukázal jako nesmírně složitý. K výrobě samotné písčité mistřínské keramiky v místě její produkce bylo prokázáno pět různých hlin k jejímu vytváření. To bylo patrně způsobeno tím, že se na mistřínském sídlišti v podloží nevyskytují vhodné plastické suroviny použitelné k výrobě keramiky. Docházelo patrně k tomu, že hrnčíři opouštěli sídliště v Místříně za účelem těžby kvalitních hlin. Cestou s tím mohli spojit prodej či výměnu svých výrobků nebo tyto výrobky zhotovit na sídlištech, které při své cestě míjeli, pokud k tomu byly vhodné podmínky. Je nutné připustit i možnost, že se mistřínská keramika šířila i jako pouhý obal jiného zboží. Je velmi pozoruhodné, že se ve vzdálenějších laténských osadách nachází už pouze písčité mistřínské keramika, grafitová forma naprosto absentuje. Většina těchto importů byla vyrobena na sídlišti v Místříně. Je nutné upozornit na velkou zručnost těchto hrnčířů. Byli schopni vyrobit ze dvou úplně rozlišných surovin nádobu stejného vzhledu a kvality, jak jsme prokázali na příkladu výrobků z Místřína a Šardic.

Do kontrastu k mistřínskému sídlišti byla postavena keramická produkce z Milovic (okr. Břeclav). Jedná se o keramiku ze stupňů LTC2–LTD1, taktéž makroskopicky velmi dobře rozzeznatelnou v ostatních souborech. Nálezová situace zde nasvědčuje, že se jedná o výrobní areál, který se věnoval výhradně výrobě keramiky. Na sídlišti se totiž vyskytují jen výrobní zařízení na výrobu keramiky a v ostatních objektech se nenachází žádný materiál dokládající jinou výrobní činnost. Může to souviset s tím, že zde osídlení patrně trvalo pouze krátkou dobu a tak výsledný obraz mohly ovlivnit nejrůznější sekundární zásahy. Místní hrnčíři zde vyráběli grafitovou keramiku uniformního vzhledu. Pomocí mikropetrografického rozboru byla potvrzena přítomnost této keramiky na Starém Hradisku a fakt, že tato keramická výroba byla výhradně napojena na zdroje jihočeského grafitu.

Na základě veškerých získaných výsledků můžeme označit Mistřín a Milovice za výrobní centra keramiky. Rozbory keramiky z Milovic prokázaly specifickou technologii míchání grafitu s vytvářecí hmotou. V případě mistřínské keramiky bylo jednoznačně možné ztotožnit s produkcí centra jen část zkoumaných vzorků, protože vytvářecí hmota byla připravena ze surovin z více míst. Je nutné konstatovat, že Mistřín a Milovice jsou centra menší působnosti, než rozsáhlá výrobní centra různých výrobních odvětví v Čechách. Tato situace mohla být způsobena menší poptávkou po keramickém zboží, omezenými zdroji surovin a celkovými hospodářskými poměry daných regionů. Mikropetrografické rozbory v rámci technologického hodnocení keramiky z Mistřína a Milovic byly nezbytnou součástí určení původu výrobků. A to nejen určení původu výrobků, ale i doložení vlastního výrobního centra, které nemáme archeologicky zcela prokázáno. To platí pro sídliště v Mistříně, kde postrádáme výrobní objekty, ale indicie získané mikroskopickými rozbory keramiky a surovin dokládají zdejší výrobní centrum. Kromě Mistřína a Milovic fungovala na jižní Moravě i další výrobní střediska, jejichž výrobky nejsou natolik výrazné, aby mohly být v rámci běžného studia keramiky rozpoznány.

Čtvrtá kapitola diplomové práce pojednává o provenienci grafitu a grafitové keramiky v době laténské. Při analýze grafitové keramiky je nutné dokonalé makroskopické posouzení souboru a vybrat takové kusy, které obsahují hrubě drcený grafit i s doprovodnými horninami. V těchto případech se nám potvrdilo, že úlomky grafitu v keramice odpovídají složením nálezům surového grafitu z výrobních objektů na příslušném sídlišti. Jako zcela nevhodné se ukázaly střepy s jemně drceným, patrně i plaveným grafitem, který vytváří homogenní střep.

Problém může nastat i v tom případě, že se grafitová keramika na rozsáhlých územích z hlediska mikroskopických charakteristik může jevit jako materiálově shodná. Keramika může být popisována ve všech parametrech jako stejná. Je to dáno tím, že se v době laténské používalo na rozsáhlém území stejné technologie míchání hlíny a grafitu. Pokud se v určitém časovém úseku začala z jižních Čech šířit grafitová břidlice, tak při standardním zpracování této suroviny dojde k jevu, že se na území šíření tohoto druhu grafitu nachází keramika, která má vlastnosti tak podobné, jako by byla vyrobena jednou dílnou. Přitom jsme schopni na základě stylového a morfologického rozboru konstatovat, že pochází z lokálních dílen. Tento jev je způsoben tím, že frakce velmi jemně drceného (případně rozplaveného) grafitu byla smíchána s jílem a tento jemný grafit po výpalu zcela „zastírá“ složení místní vytvářecí suroviny. Ve střepu je potom možné rozpoznat pouze větší úlomky grafitových hornin s doprovodnými minerály, které svědčí jen o složení použitého grafitu. Z těchto důvodů se může keramika zdát na mnoha místech stejná. K tomuto poznatku se dospělo díky srovnání laténské keramiky z různých míst Čech a Moravy.

Michal Přichystal, Pohřebiště kultury lužických popelnicových polí na „Nivkách“ u Slatinek I, II (Brno 2003). I. díl 188 str., 15 obr., II. díl katalog, 71 tab.

Diplomová práce si kladla za cíl shromáždit veškerý dostupný inventář ze žárového pohřebiště na „Nivkách“ u Slatinek (okres Prostějov), prozkoumaného zejména ve 30. letech 20. století, a jeho rozobrem přispět k rozmnožení dosud nízkého počtu zpracovaných nekropolí kultury lužických popelnicových polí (KLPP) na Moravě. Studie svým zaměřením do jisté míry navázala na dříve obhájené magisterské práce R. Sedláčka (2001) o pohřebišti v Domamyslicích a K. Šabatové (2000) o pohřebišti v Přáslavicích a byla reakcí na jeden z problémů současné archeologie, kterým je nedostatečná zpětná vazba mezi empirickými daty nashromážděnými při záchranných či starších výzkumech a jejich zpracováním.

Pohřebiště na „Nivkách“ u Slatinek bylo zvoleno záměrně pro možnost sledovat dlouhodobý vývoj od starolužického snad až po keltské období (Nekvasil 1964, 234–235; 1993, 371–372) a v této souvislosti se vyjádřit k nedávno znovu otevřené otázce kontinuity KLPP na Moravě (Sedláček 2001). Neméně závažným důvodem byly stále přetrvávající nejasnosti v problematice závěru KLPP, kde rozhodující úloha je přisuzována právě hrobovým celkům z této nekropole (tzv. slatinský typ: Nekvasil 1960; 1993, 371–372). Výběr byl ovlivněn i polohou lokality v centrální,

nejhustěji osídlené oblasti moravské větve KLPP, počtem prozkoumaných hrobů a konečně osobní znalostí mikroregionu.

Práce byla po formální stránce rozdělena do dvou dílů. První obsahuje vlastní text, strukturovaný dále do různé obsáhlých kapitol, soupis hrobových celků a jejich inventáře, odborné analýzy keramiky (A. Přichystal), kamenných artefaktů (A. Přichystal), zvířecích kostí (T. Přichystal) a lidských kosterních pozůstatků (P. Drobílková-Wiesnerová), obrazové přílohy k textu a celkový plán prozkoumaných ploch. Druhá část práce se skládá ze zjednodušených tištěných výstupů z jednotlivých databází, přiložených v kompletní digitální podobě na CD-R, a kresebných tabulek hrobových celků i nezařazených nálezů.

V úvodních kapitolách textu byly předloženy základní údaje o poloze lokality a přírodním prostředí. Stručně bylo popsáno také osídlení předcházející založení pohřebiště KLPP. Příhodná poloha na okraji Hornomoravského úvalu byla obsazena již nejstaršími středoevropskými zemědělci s lineární keramikou (Gottwald 1931, 16), známy jsou dále nepočtené nálezy kultury s vypíchanou keramikou (Přichystal 1999, 23, 61) a starobronzové únětické kultury (Gottwald 1924, 64). Zajímavá je skutečnost, že nekropoli nositelů KLPP předcházela pohřební areál kultury se šňůrovou keramikou (KŠK), z něhož bylo ve 30. letech 20. století odkryto 9 hrobů (Dobeš: Slatinky; Gottwald 1935, 14–15). Podobný jev, kdy se pohřebiště KŠK stalo jádrem rozsáhlých pohřebních okrsků, byl zaznamenán na několika lokalitách knovízské a bylanské kultury v Čechách a je vysvětlován symbolizmem ve vztahu člověka a krajiny a úlohou sociální paměti při výběru pohřebních míst (Neustupný 1997, 308). Významné v tomto směru musely být právě prostory mohylových pohřebišť (mohylové násypy lze u hrobů KŠK předpokládat), která se dnes sice často jeví jako plochá, ale v pravěku si po tisíciletí zachovávala svůj charakter a byla tak i pravěkými lidmi asi interpretována.

Následující kapitola podrobně mapuje historii výzkumných prací na pohřebišti na „Nivkách“ u Slatinek. Nejstarší dnes známé předměty pochází již z roku 1877, kdy se při zemědělských pracích propadli koně do popelnicového hrobu (Přecechtěl 1891, 135). Pozornost archeologické obce však lokalita přitáhla až v souvislosti s nálezy, které zachránil F. Přecechtěl při stavbě místní komunikace v roce 1890 (Přecechtěl 1891). Lokalitu tehdy navštívil například J. Wankel (Havelková 1890, 184) a menší výkop zde během svého ročního působení na Prostějovsku realizoval i I. L. Červinka (Červinka 1900, 95). Těžiště terénního výzkumu pohřebiště na „Nivkách“ spadá až do 30. let 20. století. Hlavním iniciátorem byl A. Gottwald, který spolu s K. Dobešem, J. Husičkou a A. Šťastným odkryl v letech 1932 až 1934 celkem 160 žárových hrobů (1 „lužický“, 54 „slezských“ a 105 „platěnických“). Výsledky této akce shrnul A. Gottwald (1935) v článku „Pohřebiště na Nivkách u Slatinek“, který byl uveřejněn v Časopise Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci a který byl donedávna považován za jedinou dokumentaci výzkumu ve Slatinkách. Již v 60. letech 20. století upozornil J. Nekvasil (1964, 234–235) na to, že v olomouckých a prostějovských sbírkových fondech jsou hroby označeny ještě vyššími čísly, než popsal A. Gottwald. Chybějící informace se až nyní podařilo doplnit z nálezových deníků A. Gottwalda (Plány) a K. Dobeše (Slatinky), objevených v archivu Vlastivědného muzea v Olomouci, a z deníku F. Trčaly (Opisy), který byl uložen v jeho pozůstatosti. Z těchto pramenů vyplývá, že výzkum pohřebiště pokračoval ještě v letech 1935 až 1939 a podíleli se na něm K. Dobeš, A. Šťastný a F. Trčala. Pečlivě vedené deníky obsahovaly kromě popisů i nákresy některých hrobových celků (ty byly v upravené podobě zakomponovány do kresebných tabulek) a hlavně plány všech odkrytých ploch, které bylo možné po ztotožnění uvedených jmen vlastníků jednotlivých parcel sestavit do celkového plánu přesně lokalizovatelného do katastrální mapy. Rozsah plochy prozkoumané v letech 1932–1939 činí úctyhodných 3213 m² a konečný počet odkrytých hrobů KLPP na „Nivkách“ u Slatinek lze po doplnění náhodných nálezů z 50. a 60. let 20. století stanovit na nejméně 270 celků.

Pasáž o historii výzkumů byla doplněna stručným přehledem dosavadních názorů na interpretaci pohřebiště na „Nivkách“ u Slatinek. Jeho hlavním cílem bylo ukázat diametrálně odlišné hodnocení tzv. slatinského typu. Slatinský typ byl jako poslední etapa vývoje lidu KLPP v oblasti střední Moravy vyčleněn J. Nekvasilem (1960) na základě několika chudých hrobových celků z pohřebiště na „Nivkách“ u Slatinek, v nichž za popelnici sloužily prosté „situlovitě“ hrnce podobné staroslovanské keramice pražského typu. Hroby měly reprezentovat přežívání moravské skupiny

KLPP pod nově přichozím keltským příkrovem hluboko do laténského (snad až středolaténského) období. Uvedenou kulturní i chronologickou příslušnost však záhy zpochybnil J. Zeman (1986, 667–668), který se vyslovil pro zařazení uvedených celků do okruhu časně slovanských památek. Nejasnosti v otázce slatinského typu přetrvávají až do současnosti, neboť oba názory si našly řadu příznivců, a to i mezi zahraničními badateli.

Vlastnímu rozboru nálezů z pohřebiště na „Nivkách“ u Slatinek předchází syntéza na Moravě používané terminologie a periodizačních systémů KLPP, která měla vzhledem k jejich nejednotnosti usnadnit orientaci v dalším textu, kde jsme se přiklonili k nejpropracovanější periodizaci J. Nekvasila (1987).

Těžiště práce tvoří analýza veškerého dochovaného materiálu. Z popsaného počtu 1369 předmětů uložených v hrobech na „Nivkách“ u Slatinek se podařilo objevit v inventářích muzeí celkem 821 jedinců, které však bohužel ne vždy bylo možné zařadit do náplně příslušných uzavřených celků. Nálezy byly systematicky rozděleny podle suroviny na keramiku v širším smyslu slova, bronzové, železné, skleněné, kamenné a kostěné výrobky a v rámci těchto skupin podrobeny typologicko-chronologickému, často i funkčnímu vyhodnocení. Zejména v případě keramických nádob, které představovaly na pohřebišti u Slatinek nejčastěji zastoupený výrobek, jsme narazili na problém používání neustálené, často subjektivní terminologie. Proto jsme se v práci rozhodli využít formalizovaný popisný systém keramiky, založený na vertikálním a horizontálním dělení tvarů nádob, který vychází z práce A. O. Shepardové (1985) a za jehož pomoci byly již dříve zpracovány soubory pozdně halštatské keramiky z Čech. Pro přehlednost byla v textu ponechána i tradiční terminologie, opírající se o systém navržený K. Sklenářem (1998).

Z rozsáhlé kolekce zpracovaných předmětů je třeba upozornit alespoň na železnou opaskovou záponu z hrobu PH 59, která byla dosud v literatuře mylně uváděna jako certoská spona samostřílové konstrukce a spojována s hroby slatinského typu. Zmínku si zaslouží i objev útržků tkanin, zachovaných díky mineralizaci na povrchu 15 železných předmětů a představujících zatím nejširší ukázkou textilní produkce KLPP na Moravě.

Rozbor dochovaného materiálu z pohřebiště na „Nivkách“ u Slatinek prokázal, že nejstarší, nálezy, sice ojedinělé a bez bližšího kontextu, by mohly pocházet již ze staroluzického stupně vypulinové výzdoby (B C/D). Bezpečně je pak doložen stupeň lomené keramiky (B D). Nevyřešen zůstává vztah těchto celků k blízké nekropoli ve Slatinicích – „Čtvrtích“ (Kvičala 1954), která je datována do mohylovo-luzického horizontu (B C/D) a mohla by tvořit v podstatě nejstarší okrsek pohřebiště na „Nivkách“. Různým počtem hrobů jsou pak zastoupeny všechny stupně staroluzického (8 hrobů), středního (64 hrobů) i halštatského období KLPP (167 hrobů). Absence výraznějších předělů v materiálu i ustálený pohřební ritus nasvědčují kontinuitě pohřbívání na lokalitě po dobu 850 let. Na základě rozmístění a četnosti hrobů lze dedukovat, že výzkumy ve 30. letech 20. století odkryly centrální část nekropole se severovýchodním okrajem okrsku ze staroluzického a středního období a jihozápadním úsekem halštatského pohřebního areálu. Podobný model rozložení jednotlivých pohřebních okrsků byl zdokumentován v polské Kietři (Gedl 1979). Těžiště prozkoumaných hrobů patří jednoznačně halštatskému období KLPP. Zde je nutné upozornit, že situace na „Nivkách“ nenasvědčuje tvrzení, že by halštatské období bylo spíše stagnací a politickým ústupem lidu KLPP. Naopak je tu možné sledovat doklady nadregionálních kontaktů s vyspělejší horákovskou kulturou na jižní Moravě i příbuzným prostředím v Polsku.

Dlouho diskutovanou otázkou je případný další vývoj KLPP v laténském období. Jak bylo již výše naznačeno, důležitou roli zde sehrály právě nálezy z několika chudých hrobů na „Nivkách“ u Slatinek, na jejichž základě byl definován tzv. slatinský typ, reprezentující nepřerušovaný, avšak pauperizovaný vývoj KLPP v oblasti střední Moravy snad až do středního laténského období. Pečlivá revize inventáře však ukázala, že datování těchto celků do mladší doby železné je neopodstatněné. Jednoznačné analogie z časně slovanského období nás vedly k přehodnocení uvedených hrobů do náplně pražského typu. Nejmladší dochované nálezy KLPP z pohřebiště na „Nivkách“ u Slatinek je tak možné zařadit do pozdně halštatského stupně (H D₃), nejpozději na počátek časně laténského stupně (LT A). Uvedený závěr podporuje názor, že plynulý vývoj halštatského osídlení končí na severní Moravě již ve stupni H D₃, popřípadě v průběhu stupně LT A. V mladší fázi stupně LT

A je třeba na střední Moravě počítat se zásahem první vlny keltské expanze (horizont kolkované keramiky), která asi poměrně rychle asimilovala domácí obyvatelstvo. Proces latenizace lužického prostředí byl dovršen druhou vlnou keltského obyvatelstva ve stupni LT B.

Chronologický rozbor se stal podkladem pro pokus o demografickou analýzu pohřebiště na „Nivkách“ u Slatinek. Vzhledem k nezachování kosterních pozůstatků byl proveden jen rámcový odhad velikosti populace ukládající zde své zemřelé. Získané výsledky jsou samozřejmě jen orientační, neboť ani jeden okrsek pohřebiště nebyl prozkoumán celý, ale názorně ilustrují modelovou situaci, kdy typická pravěká komunita, sestávající asi jen z několika málo rodin, mohla zanechat při dlouhodobém užívání jednoho pohřebního areálu relativně vysoký počet hrobů.

V rámci možností, daných z dnešního hlediska nedostačující dokumentací výzkumů u Slatinek, byly analyzovány i některé jevy složitějšího pohřebního ritu KLPP (výběr místa pro pohřebiště, problematika žárovišť, typy popelnic a způsoby jejich překrytí, otázka úmyslně vytvořených otvorů v nádobách, funkce a množství milodarů v hrobech) a na jejich základě bylo přistoupeno k vyhodnocení sociální struktury společenství pochovávaných na sledované lokalitě.

Závěr práce se zaměřil na vztah pohřebiště u Slatinek k soudobé oikumeně. Přestože neznáme celkový rozsah lokality ani skutečný počet uložených jedinců, můžeme předpokládat, že význam této nekropole nepřesahoval rámec mikroregionu. Na druhé straně se i zde celou řadou prvků odrazila blízkost důležité severo-jihní komunikace procházející Moravou.

Prameny a literatura

- Červinka, I. L. 1900: Praehistorické nálezy na Prostějovsku, Věstník Musejní a průmyslové jednoty v Prostějově za rok 1899 I, 75–101.
- Dobeš, K. (nedatováno): Slatinky – „Nivky“, rukopis uložený v archivu Vlastivědného muzea v Olomouci.
- Gedl, M. 1979: Stufengliederung und Chronologie des Gräberfeldes der Lausitzer Kultur in Kietrz. Warszawa – Kraków.
- Gottwald, A. 1924: Pravěká sídliště a pohřebiště na Prostějovsku. Prostějov.
- Gottwald, A. 1931: Můj archeologický výzkum. Soupis předhistorických starožitností, vykopaných na sídlištích, v hrobech, jednotlivě nasbíraných i zachráněných z nahodilých nálezů. Prostějov.
- Gottwald, A. 1935: Pohřebiště na Nivkách u Slatinek, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci XLVIII, 1–19.
- Gottwald, A. (nedatováno): Plány hrobů na Nivkách u Slatinek, rukopis uložený v archivu Vlastivědného muzea v Olomouci.
- Havelková, V. 1890: Žárové hroby u Slatinek, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci VII/28, 184–185.
- Kvíčala, J. 1954: Začátky lidu popelnicových polí v olomouckém kraji, Sborník SLUKO I/1951–1953, oddíl B, 27–37.
- Nekvasil, J. 1960: Poslední stopy lužického lidu popelnicových polí na Moravě, Sborník AÚ ČSAV Brno I, Brno, 50–54.
- Nekvasil, J. 1964: K otázce lužické kultury na severní Moravě, Archeologické rozhledy XVI/2, 225–264.
- Nekvasil, J. 1987: Der gegenwärtige Forschungsstand der Lausitzer Kultur während der Urnenfelderperiode in Mähren. In: Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas, Praha, 255–262.
- Nekvasil, J. 1993: Pozdní halštat. In: Podborský, V. a kol.: Pravěké dějiny Moravy, Vlastivěda moravská, Země a lid, nová řada svazek 3, Brno, 367–372.
- Neustupný, E. 1997: Šňůrová sídliště, kulturní normy a symboly, Archeologické rozhledy XLIX/2, 304–322.
- Přecechtěl, F. 1891: Žárové hroby u Slatinek, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci VIII/32, 133–137.
- Přichystal, M. 1999: Pravěké a raně středověké osídlení Velkého Kosíře, rukopis seminární práce uložený na ÚAM FF MU v Brně, Brno.

- Sedláček, R. 2001: Pohřebiště lidu popelnicových polí v Domamyslicích, rukopis diplomové práce uložený na ÚAM FF MU v Brně, Brno.
- Shepard, A. O. 1985: *Ceramics for the Archaeologist*. Washington.
- Sklenář, K. 1998: *Archeologický slovník 3. Keramika a sklo*. Praha.
- Šabatová, K. 2000: Pohřebiště v Přáslavicích. K problematice mohylové a lužické kultury, rukopis diplomové práce uložený na ÚAM FF MU v Brně, Brno.
- Trčala, F. (nedatováno): *Opisy poznámek a plánů podle Karla Dobeše, Al. Šťastného a Frant. Trčaly*. 1. Pohřebiště na „Nivkách“ u Slatinek, rukopis uložený v pozůstalosti F. Trčaly v Prostějově.
- Zeman, J. 1986: K soupisu nalezišť s keramikou pražského typu na Moravě, *Archeologické rozhledy* XXXVIII/6, 665–668.

Milan Vokáč, Suroviny kamenné štípané industrie v pravěku jihozápadní Moravy (Brno 2003). I.-II. díl, text 246 str., 165 statistických a kreslených tabulek, 31 map, 114 fotografií přiložených na CD.

Studovaná oblast je tvořena bývalými okresy Znojmo, Třebíč, zčásti i Brno-venkov, Břeclav, Jindřichův Hradec, Jihlava a Žďár n. Sáz. Stěžejní částí práce se stalo vyhodnocení rozsáhlých kolekcí ze sběrů a starých výzkumů na monokulturních a zvláště polykulturních lokalitách (Rešice I, Popovice I, Bojanovice I) a bohatý materiál, který však nebylo možné rozčlenit do jednotlivých lokalit v rámci jednoho katastru (Boskovštejn, Střelice u Znojma). Nálezy pocházející z přesně vymezených sídlištních objektů byly zpracovány jen výjimečně, neboť se tak událo již dříve (zejména Těšetice u Znojma).

Cílem práce byla snaha vytvořit přehledný obraz surovinového spektra jednotlivých kultur a kulturních skupin, neboť dosud byly z hlediska surovin ŠI v celém pravěkém období studovány pouze jednotlivé období. V kapitole týkající se vývoje pravěkého osídlení ve sledované oblasti jsem se pokusil podat jeho stručný přehled a poukázat zejména na období, ve kterých pozorujeme postup osídlení do nitra Českomoravské vrchoviny – do oblasti zdrojů kamenných surovin. Kapitola věnovanou charakteristice a popisu surovin byla rozdělena na dvě části a to na suroviny pocházející z cizích zdrojů, ale zejména na materiál pocházející přímo ze studované oblasti. Do surovinového třídění štípaných artefaktů byly zavedeny i některé nové typy a variety opálů, křemičitých zvětralin (např. typ Jaroměřice, Lesůňky a Vysočany) a křišťálu (kusová a krystalovaná varieta). Dále byl podrobně sledován vývoj osídlení v prostředí zdrojů štípatelných surovin v pravěku. Zdrojová oblast rohovců typu Krumlovský les byla exploatována prakticky po celé období, zatímco u křemičitých zvětralin hadců typu plazmy je hlavní období využití patrné v neolitu a eneolitu. Naproti tomu zdroje surovin spíše neutilitárního významu (křišťál) se exploatovaly jen v určitých etapách od středního paleolitu až do mladšího eneolitu.

Základem se stalo zpracování otázky využití surovin v jednotlivých pravěkých obdobích. Zde se například pro období pozdního paleolitu, mladší stupeň kultury s MMK a starší a střední eneolit, díky objevu některých importovaných surovin a odlišnému pohledu na celkovou skladbu surovin, může do budoucna změnit náš názor na možné kulturní vztahy pravěkých společností. V pozdním paleolitu je tak doložen import bečovského křemence, kyselého subvulkanitu, silné využívání krystalovaných odrůd křemene a křemičitých zvětralin typu Jaroměřice. V neolitických souborech je důležitá přítomnost radiolaritů transdanubské provenience a opět severočeských křemenců. V průběhu kultury s moravskou malovanou keramikou, od fáze Ib se na jihozápadní Moravě objevuje zcela nový fenomén a tím je náhlé vystoupení bohaté křišťálové industrie z regionálních zdrojů. Je jasné, že tento problém nelze studovat odděleně od ostatních složek sociálního a duchovního světa pravěkých obyvatel a tyto suroviny neutilitárního významu nám opět dokazují pestrý svět lidí z mladšího neolitu. V eneolitu je zajímavý masový přísun rohovce typu Olomučany na hranici jevišovické kultury a nápadná vazba na suroviny importované ze vzdálenějších zdrojů (SGS). Mimo to však nositelé jevišovické kultury vyhledávali atraktivní, ale nepřiliš kvalitní suroviny z regionálních zdrojů jako byly různé chalcedony, opály a odrůdy křemene (křišťál, citrín).

Starší doba bronzová je pak ve znamení návratu k využívání regionálních a kvalitních (po stránce praktického využití) surovin jako byl rohovec typu Krumlovský les a rohovcové brekcie. V té době je však patrný silný úbytek litické složky na sídlištích.

V práci jsem se pokusil poukázat na možnost, že některé druhy kamenných surovin jsou chronologicky a geograficky více či méně omezené a mohou tak v budoucnu sloužit jako další významný pramen při studiu světa pravěkých obyvatel.

Michaela Balášová, Panské sídlo v Krbicích, o. Chomutov (Brno 2002). 1. díl 126 str. textu, 2. díl přílohy (68 obrázků a 67 tab.)

Předmětem diplomové práce bylo zpracování výzkumu drobného šlechtického sídla v dnes už neexistující obci Krbice v bývalém okrese Chomutov. Primárním úkolem bylo postihnout stavební vývoj objektu a vyhodnotit archeologické nálezy z výzkumu, v další řadě pak zjistit historické souvislosti a pokusit se o zasazení stavby do širšího historického kontextu.

Archeologický výzkum rozlišil dvě stavební fáze, mezi kterými došlo k určité časové prodlevě. První stavební fázi lze na základě doprovodného keramického materiálu položit rámcově do 2. poloviny 13. stol. Tehdy dochází k výstavbě jednoprostorové stavby věžovitého charakteru na přibližně okrouhlém tvrzišti, z jedné strany chráněné korytem potoka a na zbylých třech uměle vyhloubeným příkopem. Ze stavby se dochoval zděný zahlobněný suterén, využívaný nejspíše pro hospodářské účely (skladovací, kuchyňské apod.). Toto sídlo nemůžeme, bohužel, spojit se žádnou historickou zmínkou. Nejstarší písemné zprávy o vesnici pocházejí až z doby krátce před polovinou 14. století, stejně tak i o kostelu, který byl postaven v 1. pol. 14. stol. v blízkém sousedství tvrze.

Tvrz zaniká násilnou cestou nejspíše v 1. pol. 15. století, ale ještě během 15. století dochází k jejímu obnovení. Mladší stavební fáze navazovala zčásti na starší stavbu, dochází však k jejímu přebudování a rozšíření o bližší neurčitelnou přístavbu. V průběhu 15. stol. jsou na krbickém sídle doloženy manové povinovani vojenskou službou k blízkým hradům (jedná se střídavě o šumburský Perštejn a lobkovický Hasištejn). Během 1. čtvrtiny 16. století se jakékoli zmínky o manstvích v regionu vytrácejí, nejspíše dochází k rozpadu už neefektivní a nepotřebné manské soustavy. Nejspíše ve 40. letech 16. století se na krbické tvrzi zakoupili měšťané z blízkého Března, ale už někdy v průběhu 2. poloviny 16. století bylo sídlo nejspíše společně s vesnicí včleněno do rozsáhlého lobkovického dominia. V rámci nového hospodářského komplexu pak ztrácí svoji funkci a zaniká.

Z prostoru tvrziště pochází bohatý soubor pozdně hradištní keramiky indikující intenzivní osídlení už v období předcházejícím výstavbě zděné stavby z 2. pol. 13. stol. Ve velké míře je zastoupena keramika relativně honosného charakteru (kamenina, polokamenina, červeně malované zboží, tenkostěnná na kruhu vytáčená keramika, konvice s třmenovým uchem, tj. nálezy se kterými se v tomto období setkáváme obecně v městském prostředí.¹ Charakter pozdně hradištního náleзовého souboru dotvářený předměty z výstroje koně a jezdce a zlomkem okenní destičky se jednoznačně vymyká prostředí běžného venkovského osídlení a můžeme tak v této souvislosti uvažovat o existenci objektu sociálně nadřazeného tomuto typu prostředí (snad raného šlechtického sídla?).²

Závěrečná část práce se obecně zabývá venkovskými šlechtickými sídly v širší oblasti severozápadních Čech s cílem podat alespoň přibližnou představu o jejich rozmístění a množství. Chronologicky je kapitola omezena na nejstarší období jejich výskytu, tj. do poloviny 14. století. Ukázalo se, jak nízké je procento objektů, které bylo skutečně prozkoumáno nebo přinejmenším identifikováno. Zároveň ale vyvstává otázka ohledně množství lokalit, jejichž existence se vůbec neodrazila v písemných pramenech, jako tomu ostatně bylo i v případě krbické tvrze. Historické prameny o samotné tvrzi mlčí a zmínky sekundárního charakteru tak mohly být zhodnoceny teprve

¹ Analogie lze najít např. v nálezech ze středověkého Mostu.

² Pro účely zpracování keramického materiálu byla vytvořena popisná databáze v programu MS Excel 2000.

po důkladném a cíleném studiu písemných pramenů, ke kterým bylo přistupováno už s apriorní vědomostí o faktické existenci sídla. Nezbyvá tedy než konstatovat, že celá řada objektů tohoto typu zanikla bez jakýchkoli indicií o jejich existenci.

František Kolář, Motiv stromu života v celkovém kontextu umění pozdní antiky a raného středověku. Aplikace na předvelkomoravském a velkomoravském uměleckém řemesle (Brno 2003). 236 stran textu (z toho 4 str. jmenný rejstřík, 1 str. seznam zkratk, 18 str. soupis použité literatury a pramenů), 74 obr. příloh.

Jedním z výzdobných motivů, s nímž se průběžně setkáváme na předvelkomoravských a velkomoravských nálezech z našeho území, je stylizovaný obraz stromu. Účelem této práce je postižení dokladů aplikace tohoto motivu na památkách uměleckého řemesla předvelkomoravského a velkomoravského období a zodpovězení příslušných otázek, které jeho přítomnost v tomto prostředí nutně navozuje. Jelikož se v případě motivu stromu jedná o jeden z výzdobných motivů, s nímž se setkáváme v širokém spektru uměleckých a uměleckořemeslných památek od starověku až po středověk, přesahuje práce svým záběrem dalece časově – prostorový horizont předvelkomoravský a velkomoravský. Základní otázky zkoumání celé problematiky jsou definovány následovně – interpretace motivu stromu, jeho původ, význam a rozšíření v celkovém kontextu uměleckého projevu od starověku po středověk a zejména pak posouzení jeho přítomnosti v uměleckém projevu předvelkomoravského a velkomoravského období. Vzhledem k takto stanoveným cílům je práce strukturována do pěti relativně samostatných částí, členěných dále dle potřeby do dílčích subkapitol.

Kapitola „Interpretace motivu“ rozebírá bohatství symbolických vztahů a souvislostí, které se ke stromu obecně pojí, přičemž tato symbolika je značně široká a pestrá; shledáváme zde především dva principy – kosmologický a plodivé síly přírody. Ve své podstatě tato symbolika přirozeně vyplývá z charakteristických rysů, kterými se strom jako živý organismus vyznačuje. Jedná se především o vysoký, zdánlivě „nebetyčný“ vzrůst, zakořeněnost hluboko v zemi, schopnost každoroční regenerace a plodivou sílu. Vzhledem k těmto obecně platným vlastnostem není až zase tak podstatné, mluvíme-li o kosmickém stromu, světové ose (*axis mundi*) či stromu života, neboť v jistém smyslu jakýkoliv strom je svou povahou posvátný a tajemný. Tato všeobecně srozumitelná „vypovídací hodnota“ stromu je právě oním hlavním důvodem, proč je právě strom tak oblíbeným – bez ohledu na prostor a čas – posvátným symbolem (potažmo v umění užitým dekorativním motivem).

Druhá kapitola („Úloha stromu v mytologii“) je zaměřena na úlohu, jakou hraje motiv stromu v náboženských představách (zejména kosmologii) pro evropský kulturní vývoj směřodatných společenstev. Jedná se tedy především o širší kulturní oblast Předního východu, o obecné mytologické představy Indoevropanů a stepních kočovníků, a zejména pak o křesťanský výklad motivu. Lze vysledovat určité rozdíly symboliky a představ spojených se stromem života u stepních národů a v rámci šamanismu na jedné straně, kde je to především kosmologické pojetí, které se rovněž projevuje u Germánů a v náznacích i u Keltů a Slovanů. Tam se však podobně jako u starých Řeků a Římanů prolíná s řadou prvků ochranných a prosperitních včetně určitých atributů božstev apod. Tyto složité myšlenkové konstrukce mají bezesporu svůj původ u starých zemědělských civilizací Předního východu a prostřednictvím židovského náboženství je převzalo a dále rozvinulo i křesťanství. Celý proces byl ovšem velmi složitý a lze jej proto pouze velmi obtížně dešifrovat.

Posouzení významu, jaký hraje ten-který motiv v jednotlivých náboženských systémech je nezbytné pro pochopení jeho aplikace v umění. Kapitola „Motiv stromu v umění“ mapuje užití motivu stromu života (světového stromu) nejprve v umění mezopotámském, které představuje bohatý inspirační zdroj při etablování pozdějších svěbytných uměleckých projevů širšího euroasijského prostoru. Další částí je tedy ne-křesťanské umění čerpající právě z těchto starověkých předvýchodních tradic, především umění sásánovského Íránu a umění střední Asie (Sogd, Fergana apod.), ale též včetně euroasijských stepních kočovníků, opět kombinujících domácí umělecký substrát s kulturními prvky z různých stran. Podstatnou díl této části práce – vzhledem k stěžejnímu

vlivu křesťanství na utváření raně středověkého evropského umění – pak představuje subkapitola „Reinterpretace motivu stromu života v křesťanském umění“ a její části, týkající se pozdně antické a raně křesťanské ikonografie (svázané s motivem stromu života) a symboliky stromu života (v křesťanském pojetí) v raně středověkém umění. Při značném stupni zjednodušení lze konstatovat následné schéma vzájemného kulturního ovlivňování: motiv stromu života se těšil značné oblibě v umění zemědělských civilizací staré Mezopotámie (a Předního východu obecně) – mnohočetné vlivy vyzařující z této oblasti formovaly podobu tohoto motivu jak v prostředí řecko-římské antiky, tak v oblasti Předního východu, střední Asie a euroasijských stepí – reinterpretace původně předovýchodního motivu stromu života křesťanstvím (v pozdně antickém a raně křesťanském umění) čerpala z motivického bohatství pozdně antického i předovýchodního – raně středověké umění (italské, karolinské, anglo-karolinské, byzantské, nomádské apod.) pak různou měrou vycházelo z tradice křesťanské i nekřesťanské.

Čtvrtá kapitola pak rozebírá jednu po druhé jednotlivé kulturní oblasti (včetně doplňujícího geograficko-historického exkurzu) v rámci širšího evropského, ideově v tomto období již křesťanského prostoru (rámcově období pozdní antiky až raného středověku), ve kterých se v té-které osobité formě motiv stromu života v nezanedbatelné míře vyskytuje (architektura, kamenná plastika, užitě umění apod.). Jedná se jmenovitě o tyto regiony: italská a širší adriatická oblast (včetně Dalmácie a středověkého Chorvatského knížectví); východoalpská oblast a střední Podunají; oblasti působení tzv. anglo-karolinského a vlastního karolinského umění. Dalšími kulturními oblastmi s významnější koncentrací daného motivu na památkách a v užitém umění jsou vizigótská Hispánie a pozdně antická až byzantská Makedonie; jejich zpracování jsem však do své práce z kapacitních a časových důvodů nezahrnul, toto by však mělo být předmětem dalšího doplňujícího studia. Konečně co se týče dokladů aplikace motivu stromu života (světového stromu) v íránské, středoasijské a euroasijské stepní oblasti, tyto představují z tematického hlediska součást obsahu předešlé kapitoly.

Zmapování problematiky stromu života (ať už v mytologii či v umění) a jeho výskytu i významu v širším eurasijském prostoru pak představuje východisko k sledování tohoto motivu v rámci před- a velkomoravského uměleckého projevu. Pátá kapitola „Aplikace motivu stromu v hmotné kultuře před- a velkomoravského období“ analyzuje výskyt motivu stromu života na památkách předvelkomoravského a velkomoravského období z našeho území (ČR, SR), s přihlédnutím k nálezo-ové situaci v širší oblasti středního Podunají i k vzdálenějším analogiím (součástí je soupis artefaktů s motivem stromu života a jeho derivátů, jejich analýza a možné datování). Pozornost je věnována především celkové charakteristice uměleckého projevu karpatské kotliny, pravděpodobným vnějším inspiračním zdrojům a způsobu jejich zprostředkování, tedy zejména možným vlivům italským a byzantským (adriatická a východoalpská oblast), anglosasko-karolinským (oblast insulárního a anglosasko-karolinského umění) a dále zprostředkující roli stepních příčernomořských oblastí (ve smyslu zprostředkování vzdálenějších vlivů íránsko-středoasijských a raně islámských). Nastíněné vlivy a případné možné směry a rovněž způsoby jejich přenosu vychází z dnes obecně akceptovaných možností, přičemž jejich detailnější rozbor by zasluhoval další studium.

Závěry učiněné v této práci jsou následující. Motiv stromu, vyskytující se coby dekorační prvek na památkách (architektura, kamenná plastika, mozaika, užitě umění apod.) pozdní antiky a raného středověku obvykle představuje tzv. strom života či světový strom. Jedná se o zosobnění dvou základních principů – kosmologického a plodivé síly přírody (ať už samostatně vnímaných či vzájemně se prolínajících), příznačných pro archaické myšlení mnoha národů, nehlédě na místo a čas. Jako takový je strom spojován především s představou středu světa či světové osy (*axis mundi*) a s představou základní plodivé síly, udržující na zemi veškerý život. Nejvýrazněji se tyto dvě koncepce stromu života/světového stromu projevují v mytologii zemědělských civilizací Předního východu, pro jejich univerzálnost se však s nimi v té či oné míře setkáváme rovněž v asijském šamanismu, v představách indoevropských národů, v křesťanství apod.

Značné obliby dosáhl motiv stromu života v umění pozdní antiky a raného středověku, a to jednak v oblasti anticko-křesťanské umělecké tradice (Byzanc a její enklávy, Itálie, východoalpská oblast a střední Podunají, adriatická oblast, oblast rozšíření insulárního a tzv. anglo-karolinského umění ad.), jednak v oblastech udržujících a rozvíjejících staré předovýchodní tradice (bez

křesťanské reinterpretace), tedy zejména v sásánovském (a posásánovském) Íránu, střední Asii a v euroasijské stepní oblasti. Jeho obliba, jak v prostředí křesťanském tak i pohanském (vzájemně se silně ovlivňujícím), pramení zjevně z univerzálně pojímaného významu tohoto motivu, zejména z jeho asociací k rajske zahradě. Jedná se o představu všeobecně rozšířenou, v pozdní antice a raném středověku (ale i dále) umělecky s oblibou ztvárňovanou. K nejoblíbenějším patřila především kompozice se dvěma ptáčky (či jinými postavami, heraldicky uspořádanými) po stranách stromu života (redukce vhodná pro aplikaci na předměty uměleckého řemesla i architekturu). V křesťanském umění – kde se navíc pojí s tematikou vzkříšení, resp. eucharistie – je motiv stromu života často nahrazován symbolem kříže, oltářního poháru apod., tedy vesměs symboly věčného života, které ve své podstatě z představy původního stromu života vycházejí (křesťanství tak přijalo obsah, ale změnilo formu).

Tento motiv (strom života) se rovněž vyskytuje na památkách předvelkomoravského a velkomoravského období z našeho území, především na litých opaskových garniturách z období prve jmenovaného, a na nákončích opasků a především gombicích období následujícího. Jakkoliv můžeme v souvislosti s nálezy velkomoravskými uvažovat o jejich vesměs domácí (ve smyslu slovanské) provenienci, v případě litých opaskových garnitur předvelkomoravského období se jednalo o nadetnickou záležitost, vázanou nejspíše na společenskou elitu avarského kaganátu. Nošení takovéto garnitury je v prostředí avarského kaganátu stejně tak výrazem příslušnosti k vyšší společenské vrstvě, jako v případě honosných litých nákončí v prostředí velkomoravském; v etnicky nehomogenním avarském kaganátě však tato není omezena pouze na složku etnicky avarskou. Zahrnuje v sobě – alespoň v období tzv. druhého avarského kaganátu – taktéž společenskou elitu podmaněných národů, tedy především právě Slovanů. Umělecký projev těchto národů (etnik) tak ztrácí na své svébytnosti a stává se součástí vyššího, nadetnického a nadkulturního komplexu, jehož specifickým vyjádřením jsou právě lité opaskové garnitury.

Jakkoliv určité mytologické představy, spojené s motivem stromu, lze jak u starých Slovanů tak i Avarů předpokládat, představují aplikace tohoto motivu v jejich dochovaném(!) umění – vzhledem k celkovému ikonografickému kontextu – doklad mediterráních, blízkovýchodních a středoasijských vlivů. Tyto mohly být zprostředkovány v závislosti na čase různou formou a více cestami. Prostředníkem vlastních i východních kulturních impulsů byla zejména Byzance, a to především formou poskytování darů a odvádění tributu avarské elitě, dále pak prostřednictvím obchodních styků. Toto působení se pravděpodobně dalo jednak přímo cestou přes Balkán, jednak zprostředkovaně přes byzantské adriatické državy. V období velkomoravském lze s určitou pravděpodobností předpokládat určité kulturní působení Byzance (či alespoň krátkodobý impuls) rovněž prostřednictvím misie Konstantina a Metoděje. Druhým významným zdrojem těchto impulsů mohl být (v před- i velkomoravském období) dálkový obchod v rámci Hedvábné cesty; zprostředkoval kontakt přímo s blízkovýchodním a středoasijským prostředím, přičemž nejběžnějšími nosiči motivu stromu života byly pravděpodobně tkaniny (především hedvábí) a to-reutika. V období velkomoravském hrají důležitou roli taktéž kontakty se západním, karolinským prostředím, zprostředkovávajícím jednak vlastní (insulárním a italským uměním ovlivněné) pojetí motivu stromu života, jednak vlivy z východoalpské a italské oblasti.

Co se týče otázky provenience před- a velkomoravských ozdob, součástí jejichž výzdoby je právě motiv stromu života, možnosti jsou v podstatě dvě. Podstatná jejich část byla pravděpodobně vyráběna přímo v domácích dílnách (vzhledem k jejich – byť dosud ojedinělým – dokladům z před- i velkomoravského období) s využitím cizích předloh. Druhou část pak představují právě tyto předlohy – předměty cizí provenience, které se formou daru, kořisti či obchodního styku dostaly do tohoto prostředí (a které se v případě předmětů z organických hmot, tedy zejména tkanin, z větší části nedochovaly).

Způsobů ztvárnění motivu stromu v před- a velkomoravských nálezech existuje pestrá škála, od silně abstraktních útvarů po velmi realisticky provedené exempláře. Ne ve všech případech se pochopitelně nutně musí jednat přímo o motiv stromu života; toto je věcí interpretace a záleží především na celkovém kontextu, v němž se daný výzdobný motiv nachází.

Johana Střílková, Přínos archeologických výzkumů k poznání opevnění středověkých měst na Moravě a ve Slezsku (Brno 2003). 123 stran, 55 tabulek.

Cílem diplomové práce bylo celistvěji shrnout problematiku a vysledovat dosavadní přínos archeologických výzkumů k poznání opevnění středověkých měst na Moravě a ve Slezsku. Konkrétněji byly sledovány archeologické výzkumy, které se nějakým způsobem dotýkají fortifikačních systémů měst v době od jejich zakládání ve 13. století a později. Konec sledovaného období nelze definovat přesně, v podstatě je zahrnuta ještě přechodová fáze vyvolaná první krizí pevnostního stavitelství spojenou s rozvojem těžkého dělostřelectva, kdy je ještě stávající kamenné středověké opevnění zesilováno jinak než zemními prvky.

Jednalo se o 77 archeologických výzkumů z 22 měst (Brna, Hranic, Ivančic, Jihlavy, Kroměříže, Lipníku nad Bečvou, Moravských Budějovic, Nového Jičina, Olomouce, Prostějova, Přerova, Rýmařova, Slavkova u Brna, Telče, Třebíče, Uherského Hradiště, Velké Bíteše, Velkého Meziříčí, Výškova, Znojma, Hlučína a Krnova), které převážně proběhly v posledních desetiletích. Po úvodních kapitolách shrnujících ve zkratce dosavadní dějiny bádání v našich a okolních zemích, jakož i přehled dosavadních poznatků o městských fortifikacích, které byly zjištěny na území České republiky, následuje oddíl zabývající se jednotlivými městy zkoumaného regionu, v nichž nějaký výzkum proběhl.

Odkryvy přinesly informace, jež je možno rámcově rozdělit do několika oblastí.

První oblast se týkala především časového zařazení, datace. V královských městech Brně a Znojmě byly pod tělesy hradeb získány poznatky o nejstarším městském osídlení, době zakládání měst. Rozpoznána byla zřejmě nejstarší vrstva, která je spojována se vznikem městských lokalit. V Brně horizont I.2 náležející do první poloviny 13. století zachytil výzkum na více akcích (např. Česká ul. 28 – Joštova ul. 5; Josefská ul. 7; Josefská – stavba podchodu; Petrov č. 8, Husova ul. 14). V Jihlavě se jednalo také o horizont z počátků města, z období jeho lokace, který zřejmě představuje pozůstatek po odlesňování ostrožny. Jedná se o vrstvu s výraznou příměsí uhlíků vzniklou patrně po odlesnění parcel a spálení zbytků dřeva, keramikou předběžně datovaný do první poloviny 13. století. Tyto vrstvy se objevily v Palackého ul. 46, parcela č. 3317, Kosmákově ul. 45, parcela č. 2453 nebo v Kosmákově ul. 43, parcela č. 2457. Na Moravě výzkumy nastolily i otázku předchůdce kamenných hradeb. V Jihlavě (Kosmákova ul. 45, minoritský klášter, parcela č. 2453), stejně jako i v Prostějově (bývalá Koželuhova ul.) jej má představovat úsek dřevěné palisády. Zatím však nebyl na těchto lokalitách tento typ opevnění spolehlivě doložen ani písemnými ani hmotnými prameny, kde bez většího množství informací o přilehlých úsecích daných hradeb nemůžeme vyloučit pouhé plaňkové ohraničení příhradebních parcel.

Podstatně jasnější jsou informace o době zakládání dosud nad zemí stojících nebo pod zemí objevených kamenných hradeb. Je však nutné, mít stále na paměti, že datováním určitého úseku hradeb samozřejmě nelze postihnout vývoj celého fortifikačního systému, jde zde tedy spíše o termín „post quem“, po kterém již daný úsek mohl stát.

Nejstarší hradby představují opevnění dvou velkých královských měst, brněnské jsou datovány právě výše jmenovaným horizontem do první poloviny 13. století. Jihlavské do doby o něco pozdější, do poslední třetiny nebo konce 13. století (Palackého ul. 46, parcela č. 3317, Kosmákova ul. 45, minoritský klášter, parcela č. 2453). U menších měst iniciovala výstavbu kamenných hradeb vrchnost až v okamžiku, kdy byla jejich stavba finančně únosná, na Moravě i ve Slezsku se tak dělo později než u královských měst. Stratigrafická situace v Hlučíně potvrdila, že hradba i bašta byly vystavěny až po polovině 15. století. Výzkumem v Přerově máme prokázánu fázi výstavby hradeb za pánů z Pernštejna, stejně tak i v Hranicích a v Prostějově, kde jsou pozůstatky pernštejské fortifikace datované keramikou do přelomu 15. a 16. století. Také v Ivančicích a ve Velkém Meziříčí lze vznik hradby řadit na přelom 15. a 16. století. Úsek městské hradební zdi ve Velké Bíteši potvrzuje předpoklad, že kamenné hradby pochází z období přelomu 15. a 16. století až první poloviny 16. století. Při akcích ve Slavkově u Brna bylo možno dokumentované zdvoje městské hradby pouze rámcově zařadit do doby starší než novověké. Podobně lze hovořit o městské zdi zachycené v Kroměříži na parcele ve Ztracené ulici. Vznikla patrně někdy po založení města nacházejícího se

tehdy v majetku církevního vlastníka, více podrobností by však mohl přinést pouze archeologický výzkum, který by přesně rozlišil výplň základové spáry dosud stojících hradeb.

Druhý okruh problematiky vyvstává při záchranných akcích, k nimž náležela většina výzkumů proběhlých na zkoumaném území, představují další součásti hradebních systémů (mimo hlavní a parkánovou hradbu), v Brně například val s příkopem a částí pozdně gotického barbakánu – Česká ul. 28 – Joštova ul. 5, hradební příkop a parkánovou hradbu se dvěma baštami – Husova ul. 14). Jihlavskou parkánovou hradbu na lokalitě v Křížové ulici (Křížová ul. 14, parc. č. 188, 189, 190) zesilovaly dvě bašty, jedna půlkruhová a druhá kruhového půdorysu a věžice neznámého tvaru. Prvky se bohužel nepodařilo odkrýt až na základovou spáru a umožnit tak přesné určení jejich vzniku. V Hranicích byly prozkoumány dvě brány i s barbakánem válcová bašta a městský příkop. Torzo válcové bašty rovněž z přestavby za Pernštejnů z přelomu 15. a 16. století zachytily vykopávky v Přerově. V Prostějově se podařilo prokázat zánik Olomoucké městské brány za útoku švédské armády roku 1643. Dokumentován je snad i pokus tuto bránu opravit. Výzkum v Novém Jičíně potvrdil existenci příkopu v místech jeho předpokládaného průběhu, nebylo však možné podpořit hmotnými doklady písemné zmínky svědčící o jeho existenci již ve 14. století. Výpadové branky identifikovali v hradbách archeologové při práci v Rýmařově a v Třebíči (Karlovo nám. 24 – 30, parc. č. 66). V současnosti není možné, až na několik výjimek (např. Prostějov – Hlaváčkovo nám./Šerhovní ul. – informace o Olomoucké bráně, Hlučín – zjištění způsobu výstavby a datace bašt), o této problematice informovat podrobněji především z důvodů nedostatečné publikace proběhnuvších akcí.

Více pozornosti bylo věnováno třetí oblasti – technice výstavby, rozměrům a způsobu založení samotných městských zdí.

Hlavní hradba dosahuje větší šířky než parkánová. V Brně je hlavní o síle cca 1,8 – 2 m, v Jihlavě 2,2 – 2,4 m mocná, zde se pohybovala šířka parkánové hradby od 0,90 m do 1,10 m (v Ul. Matky Boží, parc. č. 2443; 0,8 m na výzkumu v Křížové ul. 14, parcely č. 188, 189, 190), hlavní hradba v Třebíči 1,2 m. U menších, většinou poddanských měst byla hlavní zeď subtilnější (Velká Bíteš cca 1 m). Na lokalitách, kde se podařilo hradbu obnažit až na základy, se nejčastěji založení do podloží jeví jako velmi mělké (např. Hlučín 90 – 100 cm, Brno 40 cm – 70 cm; Jihlava 30 – 40 cm) nebo často hradba neměla vůbec žádný výkopový žlab a statika jejího tělesa byla založena na vlastní hmotnosti (Jihlava – Kosmákova ul. 45, minoritský klášter, parcela č. 2453; Kosmákova ul. 43, parcela č. 2457). Hradby bývají ve spodní části zesíleny o předzáklad, nejčastěji až několik desítek cm široký. V Hlučíně byl základový sokl výrazně širší, patrně v důsledku nevhodného sypkého podloží. Většinou jsou hlavní i parkánová zeď, stejně jako ostatní prvky, postaveny z lomoitého nebo sbíraného kamene na maltu různé kvality nebo na jíl. Nadzemní zdvo bývá pravidelně řádkované, předzáklad může být stavěn z kamenů neuspořádaných, které nelicují (Jihlava – Palackého ul. 46, parc. č. 3317). V Brně se vyskytuje základ stavěn z kamene kladeného klasově (Josefská ul. 7). Zeď může být licována z obou stran, přičemž v jádru převažuje drobný různorodý sbíraný materiál nebo i velké kameny kladené nasucho nebo na jíl.

Pokud se nepodařilo zachytit ani zdokumentovat část hradby nebo prvku s ní souvisejícího, poslední oblast možných informací se týkala alespoň sledování stratigrafické situace vně hradby či při hradbě (ovšem nikoli úzce ve spojitosti s ní, ale plošně). Náležely zde především výzkumy v Přerově a ve Znojmě, ale i v Olomouci nebo v Jihlavě (pozůstatek obytného kamenného nebo hrázdného domu na kamenné podezdívce v Palackého ul. 46, parcela č. 3317; možné stavební provizorium, předcházející stavbu věže – dům s několika horizonty podlah, který je možno datovat do poslední třetiny 13. století ve Věžní ul. 1, parcely č. 2442/1, 2442/2; ad.) nebo ve Vyškově (při dvou akcích se podařilo již od 14. století doložit situování hrncířských dílen při hradebním okruhu).

Z námi zkoumaného regionu pochází také zajímavý příklad porušování ve středověku platného zákazu jakkoli zasahovat do hradeb. Představuje jej otopné zařízení z Jihlavy (z Kosmákovy ul. 45, minoritský klášter, parcela č. 2453) datované do první poloviny 14. století, při jehož stavbě byla v hradbě vylámana nika pro manipulační prostor před ním.

Přínosem archeologických výzkumů ve vztahu k opevnění měst není jen zodpovídání otázek, ale často i jejich nastolování. Příkladná jsou zde torza zdí, u kterých souvislost s opevněním není jasná, jen předpokládaná (Krnov, Telč, Znojmo ad.).

Výzkum v Lipníku nad Bečvou naopak dokázal, jak dokonalá může být destrukce hradeb, když v místech, kde byla hradba původně zplanýrována, nebylo v zemi nalezeno téměř nic.

Městské hradby na Moravě a ve Slezsku představují významný doklad středověkého stavitelství, který, jak je patrné z diplomové práce, v nynější době stále ještě přináší nové poznatky nejen o jejich vývoji a konstrukci, ale i mnohých jiných otázkách.

Zuzana Baarová, Střední Politaví v době halštatské (Brno 2004). 121 stran textu, 18 stran výpisů z databázi, 46 kresebných a fotografických tabulek, CD-ROM s kompletní databází.

Hlavním cílem diplomové práce bylo podrobné zhodnocení dvou halštatských lokalit – hradiska Křižanovice – Zámeček a pohřebiště Marefy – Člupy spodní, které se obě nachází na členitém návrší zvaném Člupy mezi Slavkovem a Bučovicemi. Součástí rozboru mělo být definování jejich vzájemných vazeb a zasazení do širšího geografického kontextu, které by umožnilo upřesnit postavení těchto lokalit v regionu. Pro tyto účely byla vybrána oblast středního toku Litavy o rozloze přibližně 140 km², v rámci níž jsem se pokusila evidovat veškeré halštatské lokality a jejich vzájemné vazby analyzovat nejen tradičními, ale i moderními počítačovými metodami. Pozornost byla věnována i problematice kulturní příslušnosti regionu, který leží poblíž kontaktní zóny dvou rozdílných kulturních komplexů – středodunajského a lužického.

Po úvodních kapitolách věnovaných charakteristice sledovaného regionu, dějinám bádání, charakteristice pramenné základny a metodice zpracování následují dvě stěžejní kapitoly obsahující popis a analýzu pohřebiště v Marefách a nedalekého výšinného sídliště u Křižanovic. Zbylé kapitoly pojednávají o halštatském osídlení celého regionu středního Politaví. Nechybí zde hodnocení osídlení v závislosti na přírodních podmínkách, datování jednotlivých lokalit, kulturní zařazení regionu ani sídelně-geografické závěry.

Polykulturní pohřebiště u Maref se nachází na jižním výběžku návrší Člupy, ve vyvýšené poloze nad řekou Litavou. Lokalitu objevil a se svými spolupracovníky prozkoumal již v letech 1927 a 1930 Miroslav Chleborád. Z původně uváděných 31 halštatských hrobů je po kritickém zhodnocení možné takto datovat pouze 20. Kromě hrobu 16, který obsahoval silně skrčenou kostru, jsou všechny zbývající žárové a většinou popelnicové. Popelovitý zásyp a nápadná podobnost hrobu 16 s hroby kultury zvoncovitých pohárů z téže lokality mě vedly k domněnce, že šlo původně o eneolitický kostrový hrob, do něhož byl sekundárně zapuštěn žárový halštatský pohřeb. Poměrně chudou keramickou kolekci datovatelnou do stupně HD2 doplňují drobné bronzové a železné milodary (lod'kovité a harfovité spony, náramky aj.), které je nutné zařadit ještě do předešlého období HC2 – HD1. Počátek halštatské nekropole je tedy, oproti původním předpokladům, možné klást již do klasického horákovského stupně. Vedle většiny chudých hrobů lze některé celky s kovovými šperky zařadit do kategorie středně bohatých pohřbů. Spolu s dosud známými hroby typu Budkovic představují již poměrně početnou skupinu relativně bohatých pozdně horákovských žárových pohřbů a potvrzují, že nelze přijmout zjednodušené hodnocení žárového ritu jako projevu nižšího sociálního postavení zemřelého.

Hradisko v poloze Zámeček na katastru Křižanovic je v odborné literatuře již dlouho známé, a to nejen díky svému objeviteli M. Chleborádovi, ale převážně díky archeologickému výzkumu, který zde pod vedením S. Stuchlíka proběhl v letech 1984–1986. Výzkum, zaměřený na zjištění stáří a charakteru fortifikace, zde prokázal dvojité halštatské opevnění v podobě dvou jednoduchých sypaných valů a stejného počtu příkopů. Nálezové spektrum z výšinné lokality plně odpovídá spektru běžné zemědělské osady pozdně horákovského stupně HD2. Keramický soubor neobsahuje žádné doklady obchodu či dálkové směny a svým charakterem nevybočuje z regionálního kontextu. Obě lokality, hradisko „Zámeček“ i pohřebiště „Člupy spodní“, fungovaly (alespoň z větší části) současně a jejich vzájemný vztah, podpořený jejich úzkou geografickou vazbou, je nepochybný. Kromě podrobného zpracování obou lokalit jsem v těchto kapitolách věnovala místo i některým obecným otázkám halštatského vývoje – problematice pozdně horákovských hrobových celků a horákovským výšinným lokalitám.

Další důležitou částí diplomové práce je hodnocení struktury halštatského osídlení v celém regionu středního Politaví. Dobu halštatskou ve vymezeném regionu reprezentuje 23 relativně rovnoměrně rozmístěných lokalit s největší koncentrací v bezprostředním okolí řeky Litavy. Jednoduchá prostorová analýza zachytila v daném regionu dvě od sebe oddělené koncentrace sídlišť, ve kterých můžeme vidět samostatné sídelní oblasti s vlastní infrastrukturou. Největší hustota osídlení byla zjištěna na Slavkovsku a Bučovicku, v širším okolí hradiska na Zámečku. Nelze vyloučit souvislost i zdejšího nakupení sídelních jednotek s přítomností výšinného sídliště, které patrně mělo pro místní region velký význam.

Z hlediska kulturní příslušnosti patří celé území středního Politaví k horákovské kultuře, a to i přes častou přítomnost sousedních platěnických prvků. Západní část je okrajovou zónou centrální brněnské oblasti, která je považována za vlastní jádro horákovské kultury. Východní část, tedy relativně hustě osídlené Slavkovsko a Bučovicko, tvoří samostatnou sídelní oblast, která je sice v rámci horákovské kultury periferní, ale pouze ve smyslu geografickém. V sídelní struktuře zde pozorujeme stejné vývojové trendy jako na zbylém horákovském území a projevy sociálního rozvrstvení i zde dokládají složitou skladbu společnosti.

Aleš Káčerik, Polykulturní sídelní areál v Krbicích u Chomutova (neolitická komponenta – analýza a syntéza) (Brno 2003). 141 str. včetně literatury 10 str. a seznamů 20 str., přílohy B (220 tabulek, vyobrazení objektů, nálezů, foto terén, inventář nálezů), přílohy C (18 samostatných příloh, mapy, seznam objektů), CD (data).

Diplomová práce je rozvržena do šesti kapitol. V úvodu práce je vysvětlena geografická pozice polykulturního sídelního areálu v Krbicích u Chomutova v kontextu studia mikroregionu říčky Hutné.

První kapitola se již zabývá jednotlivými parametry přírodního prostředí (geomorfologií terénu, geologickými, pedologickými, botanickými, hydrologickými a klimatickými podmínkami) v rámci mikroregionu říčky Hutné.

V druhé kapitole je podán stav pramenné základny pro výzkum mladší doby kamenné v mikroregionu říčky Hutné. Cílem této kapitoly bylo shrnout všechny lokalizovatelné sídelní polohy z období neolitu, které byly dosud zkoumané destruktivními archeologickými metodami. Každá sídelní poloha je pak charakterizována z hlediska počtu zjištěných objektů, jejich kulturního obsahu s udáním kvantit získaných druhů nálezů (především u keramiky, mazanice, štípané industrie a osteologického materiálu). Charakteristiku doplňuje odkaz na příslušnou nálezovou zprávu (případně terénní hlášení) a lokaci deponovaného archeologického materiálu.

V třetí kapitole je archeologický materiál z polykulturního sídelního areálu v Krbicích u Chomutova rozříděn na základě kulturní příslušnosti nálezů do čtyř komponent: neolitické (180 objektů), eneolitické (6 objektů včetně hrobu), bronzové (31 objektů) a komponenty s 27 objekty, jejichž množiny nálezů byly prázdné. V dalších pasážích kapitoly jsou z pohledu kritiky archeologických pramenů rozebrány obecné otázky formativních procesů a intruzí keramiky na neolitických sídlištích. Některé dílčí závěry jsou vyvozeny i pro keramický materiál z Krbic. Konkrétní aplikace analýzy spektra výplní jsou řešeny na vybraných objektech kultury s lineární keramikou v páté kapitole.

Ve čtvrté kapitole jsou přiblížena terénní zjištění dokumentovaná v průběhu archeologických výzkumů. Specifickými pro sídelní areál v Krbicích se stala problematika syté černého půdního horizontu (černozemí smonice) a otázka koncentrací valounů či dokonce jakýchsi kamenných závalů v zahloubených objektech. Hlavní částí kapitoly je verbální deskripce objektů rámcově datovaných do neolitu a také objektů časově a funkčně nespecifikovaných.

Pátá kapitola je z pohledu celé práce nejzásadnější. V procesu analýzy neolitické komponenty jsou nejprve odlišeny intencionální objekty od objektů neintencionálních, přičemž druhá skupina je z následující relativně chronologické analýzy vyloučena. V dalším kroku analýzy bylo za pomoci prostorového rozmístění terénních reliktních (kúlových jamek, kúlových žlabů a stavebních jam) na digitalizovaném plánu postupně identifikováno 15 půdorysů nadzemních kúlových staveb různého stupně zachovalosti. Domy byly víceméně shodně orientovány v severozápadu-jihovýchodním

směru a jejich délka podle prostorových souvislostí mnohdy zřejmě přesahovala 25 m. Na podkladě konfigurace zahloubených objektů byly definovány jejich pozitivní či negativní horizontálně stratigrafické vztahy vůči identifikovaným půdorysům domů (externí evidence). Pozitivní horizontálně stratigrafické vztahy byly poté využity pro pracovní definice stavebních komplexů domů.

Celkový počet identifikovaných půdorysů nadzemních křivých staveb vzrostl na 19. Přispěla k tomu analýza artefaktuálního obsahu objektů, na základě které byly formou dotazů objeveny objekty s nálezy profilované mazanice a objekty s nálezy mazanice spolu z drtidly.

Vlastní relativně chronologická analýza byla v dalším kroku soustředěna na hodnocení kulturní homogenity 37 neolitických souborů datovaných pravděpodobně do kultury s lineární keramikou, ve kterých byla zjištěna přítomnost intruzí keramiky kultury vypíchané. Rozborem počtu intruzivních zlomků a jejich hloubkové pozice ve výplni objektů bylo dospěno k závěru, že intruze keramiky kultury vypíchané významně neovlivňuje homogenitu souborů, a proto byly tyto soubory zařazeny do dalšího kroku relativně chronologické analýzy.

Pro potřeby relativního chronologického postavení objektů s lineární keramikou byl použit bylanský popisný systém znaků (vlastností) lineární keramiky. Výstupem popisného systému se stala tabulka souhrnných hodnot jednotlivých sledovaných znaků na lineární keramice (tabulka základních charakteristik keramiky). Pro relativní chronologii objektů s lineární keramikou bylo důležité sledování jednotlivých variant technik provedení lineárního ornamentu.

Chronologická pozice stavebního komplexu domu byla založena na sloučení hodnot absolutních a relativních četností variant výzdoby pouze z těch objektů, které měly pravděpodobně funkci stavebních jam. Tento přístup byl striktně dodržován v případě husté zástavby domů. Odlišný přístup byl uplatněn v případě řídké zástavby, kde vzdálenosti mezi domy přesahovaly více než 20 m. Chronologická pozice takového domu byla dána sloučením hodnot relativních a absolutních četností technik výzdoby ze všech objektů bez ohledu na jejich funkčnost. Ačkoliv byly u 9 stavebních komplexů domů tabelárně zobrazeny hodnoty absolutních a relativních četností, přesto je nebylo možné považovat za statisticky významné z důvodu celkově velmi nízkého počtu zdobených zlomků lineární keramiky. Proto ani nebylo možné bližší relativně chronologické stanovení jednotlivých domů. Z charakteru výskytu převažující vyplňované pásky a prosté ryté linie na keramice byla existence stavebních komplexů domů vložena do průběhu trvání středního stupně kultury s lineární keramikou.

Součástí páté kapitoly je také krátké seznámení s charakterem kamenné štípané industrie nalezené v Krbicích. Sumarizující dílčí výsledky analýzy provedené M. Popelkou přináší některé indicie (vyšší počty artefaktů včetně výrobního odpadu v některých objektech, přítomnost jader) o tom, že lokalita v Krbicích patřila mezi tzv. zpracovatelské osady. Tato zjištění částečně potvrzují teoretický předpoklad místního dílenského zpracování křemenců typu Tušimice v souvislosti s relativně blízkým přirozeným zdrojem tohoto druhu suroviny.

Šestá kapitola se věnuje srovnání výsledků analýzy neolitické komponenty z polykulturního sídelního areálu v Krbicích se srovnatelnými výsledky z neolitických sídlišť v širším geografickém prostoru Čech (Chotěbudice, Březno u Loun, Roztoky u Prahy, Bylany u Kutné Hory). Pro tento účel byly definovány tzv. atributy keramických struktur, které odrážejí jednotlivé vlastnosti keramiky (např. procentuální zastoupení zdobené a nezdobené keramiky, podíl okrajů, den, stěn atd.) a které jsou platné pro celé sídliště. Nejvýznamnějším výsledkem tohoto srovnání je fakt, že lokalita v Krbicích u Chomutova by mohla být co se týče poměru zdobené a nezdobené lineární keramiky řazena mezi spíše tzv. chudá neolitická sídliště.

Komplexně vzato představuje zpracování a zhodnocení prozkoumaného polykulturního sídelního areálu v Krbicích u Chomutova bezesporu velký přínos pro problematiku studia neolitických sídlišť v mikroregionu říčky Hutné. Pravděpodobně již samotný význam objevu tak rozsáhlého areálu přesahuje hranice mikroregionu říčky Hutné.

Marek Parkman, Osídlení Prachaticka v pravěku a rané době dějinné I-III (Brno 2003). I. díl – Text (150 str., 13 grafů, 18 tab.), II. díl – Soupis lokalit (96 str.), III. díl – Obrazové přílohy (92 obr.).

Hlavním cílem diplomové práce je zhodnocení současného stavu vědomostí z širokého časového úseku od paleolitu po dobu stěhování národů v regionu, který leží na samém okraji české kotliny a po dlouhou dobu se nacházel také na okraji zájmu archeologického bádání. Hlavní důraz je přitom kladen, spíše než na podrobné hodnocení nálezů samotných, na geograficko-topografickou analýzu osídlení, jeho časoprostorový vývoj ve sledované oblasti a vztah k širšímu území jižních Čech.

Práce je rozdělena na tři hlavní části. Základem bylo vypracování soupisu lokalit i ojedinělých nálezů k 31. 12. 2001, který je řazen abecedně, má jednotnou strukturu a obsahuje celkem 249 položek. Další část tvoří obrazové přílohy, obsahující mapy osídlení Prachaticka v jednotlivých obdobích pravěku a rané doby dějinné, plánky významnějších nemovitých památek a také převážně dosud nepublikovaný materiál z vybraných lokalit. V textové části je hodnocen charakter a intenzita osídlení v jednotlivých obdobích pravěku a rané doby dějinné na pozadí dosud známého obrazu osídlení jižních Čech a jeho srovnání s osídlením přilehlé části Bavorska v okresech Pasov (severně od Dunaje) a Freyung-Grafenau.

Vybrané území o rozloze 1 378 km² se nachází v prostoru Šumavy a Šumavského podhůří. Není vymezeno přirozenými přírodními hranicemi, ale umělými hranicemi bývalého okresu Prachatic. V úvodních kapitolách jsou popsány geografické a přírodní podmínky tohoto území, včetně současných místních klimatických poměrů i obecného nástinu vývoje klimatu v pravěku a rané době dějinné. Dále jsou uvedeny potenciální zdroje nerostných surovin v jižních Čechách, které mohly být v průběhu celého pravěku využívány (kamenná surovina na výrobu štípané industrie, grafit, zlato a povrchová ložiska železné rudy).

Následuje zhodnocení dějin archeologického bádání na Prachaticku. Počátky zájmu o archeologické památky a nálezy na území tohoto okresu sahají hluboko do 19. století. Až do poloviny 80. let 20. století však byly naše znalosti o osídlení tohoto regionu založeny pouze na náhodných ojedinělých nálezech a drobných výzkumech nemovitých památek (hradišť a mohylových pohřebišť), případně byl zájem zaměřen pouze na určitý druh památek (sklárný, rýžoviště zlata). Tento stav byl způsoben především tím, že až do roku 1986 zde nebyl prováděn systematický povrchový průzkum za účelem vyhledávání nových lokalit a stále místo archeologa bylo zřízeno v Prachatickém muzeu teprve v roce 1993. Všeobecně byl proto přijímán názor, že intenzita osídlení tohoto regionu v pravěku a raném středověku byla vzhledem k méně příznivým klimatickým a půdním poměrům zcela zanedbatelná a k první větší kolonizaci došlo až v průběhu vrcholného středověku. Především díky povrchovým průzkumům a sběrům v letech 1986–2001 se podařilo získat poměrně bohatou pramennou základnu, která umožnila komplexně přehodnotit dosavadní názory na osídlení sledovaného území.

V další části práce je hodnocena kvalita hmotných archeologických pramenů a nálezových okolností, na kterých v nemalé míře závisí možnosti jejich vyhodnocování. Dosud je bohužel z území okresu Prachaticke k dispozici jen málo nálezových souborů získaných archeologickým výzkumem. Navíc se často jedná o starší výzkumy, u kterých jsou nálezové okolnosti torzovité, nebo zcela chybí. Většina nálezů a informací tedy pochází z povrchových průzkumů. Nejčastějším nálezem je keramika, která je zpravidla značně fragmentární a vzhledem k dlouhodobému uložení v kyselém prostředí zdejších půd a pohybu v ornici má často otřelý nebo korodovaný povrch. Tím je nezdůvodněně velmi ztíženo spolehlivé datování a proto je dosud řada lokalit po jednom, ale i několika opakovaných povrchových sběrech kladena jen volně do širšího časového intervalu v rámci určitého období, nebo obecně do pravěku. Tyto zatím neurčené lokality představují necelých 28 % z celkového počtu dnes známých pravěkých lokalit na Prachaticku (převážně zemědělský pravěk).

Hlavní část práce se věnuje hodnocení osídlení Prachaticka v jednotlivých obdobích pravěku a rané doby dějinné. Přitom je potřeba mít na zřeteli především geografickou polohu sledovaného území, které je okrajovým územím české kotliny. Kromě vrcholové Šumavy, zabírající jižní, jiho-

západní a západní část okresu, má zbylé území převážně vrchovinný charakter. V severní a severovýchodní části okresu pak Šumavské podhůří přechází z vrchoviny v pahorkatinu. Tyto hlavní geomorfologické celky, které na sebe plynule navazují, umožňují sledovat postupné pronikání člověka do této oblasti, která pro něho z hlediska klimatických a půdních podmínek nebyla v porovnání s jinými částmi Čech příliš atraktivní.

Pro každé období jsou nejdříve stručně shrnuty současné poznatky o charakteru osídlení v rámci jižních Čech a poté je věnována pozornost Prachaticku. Jsou zde hodnoceny významnější nálezy a lokality a vždy je připojena analýza osídlení z geograficko-topografického hlediska. Součástí je také tabulka lokalit z daného období, která obsahuje základní informace o datování a typu lokality i základní topografické údaje. Sledován je rovněž půdní pokryv, geologické podloží, sklonitost terénu a typ klimatického regionu.

Pozornost je věnována také možnému spojení jižních Čech s Podunajím po trase významné středověké obchodní komunikace, pro kterou se od 16. století ujal název Zlatá stezka. Ještě koncem 70. let 20. století bylo k existenci této komunikace zaujímano víceméně odmítavé stanovisko. V posledních letech však díky zhodnocení starších a registraci nových nálezů vyvstává celková situace v poněkud jiném světle. Na trasách jednotlivých větví této komunikace se nápadně koncentrují například nálezy mladobronzových hrotů kopí nebo antických mincí, přičemž velmi významné je zejména soustředění nálezů v okolí dnešní obce Strážný. Přestože zatím nelze pro období pravěku a rané doby dějinně jednoznačně prokázat používání této komunikační trasy, některé závěry již dnes naznačují, že toto spojení fungovat mohlo, i když zřejmě v jiné podobě, než jak ho známe z období středověku a novověku. Komunikace s Podunajím nemusela samozřejmě probíhat přímo v trase pozdější Zlaté stezky, ale mohly být využívány i jiné, snadněji průchozí směry. V úvahu také přichází například trasa přes tzv. Lineckou bránu do prostoru mezi Šumavou a Novohradskými horami k dolní Malši a Vltavě u Vyššího Brodu, nebo přechod přes Železnou Rudu do západních Čech.

Protože je možné, že sledovaným územím procházela v pravěku komunikace spojující jižní Čechy s Podunajím, je v práci nastíněno také osídlení přilehlé části Bavorska, a to v okresech Passov (severně od Dunaje) a Freyung-Grafenau. Na základě dosavadních poznatků je možné konstatovat, že téměř po celý pravěk se většina lokalit koncentruje především v blízkosti Dunaje a do vyšších partií Bavorského lesa proniká osídlení poměrně zřídka. Tento stav je ale do značné míry ovlivněn nízkým stupněm povrchové prospekce tohoto území.

Rozborem lokalit bylo zjištěno, že osídlení Prachaticka do značné míry odráží celkový obraz pravěkého osídlení jižních Čech. Severní část okresu navazuje na širší oblast středního Pootaví a východní část v oblasti Netolicka plynule přechází do Českobudějovické pánve. Území okresu Prachaticice bylo tedy otevřené a pohodlně přístupné kolonistům z obou těchto hustě osídlených oblastí. Z dosud získaných informací vyplývá, že pravěké osídlení až na výjimky nepřekračovalo hranici, kterou bychom mohli přibližně vyznačit pomyslnou linií Vimperk – Prachaticice – Ktiš. Nálezy zjištěné za touto hranicí představují nejspíše stopy ojedinělých prospektorských či loveckých průniků do vyšších partií Šumavy, ale jak bylo již výše uvedeno, mohou také naznačovat možné směry přechodů přes Šumavu do Podunají.

Pokud budeme sledovat osídlení Prachaticka v průběhu pravěku zjistíme, že jeho hustota značně kolísala. Po období pozdního paleolitu a mezolitu, kdy bylo toto území poměrně často navštěvováno lovci a sběrači, registrujeme od neolitu po střední dobu bronzovou poměrně řídké osídlení doložené ojedinělými nálezy a jednotlivými sídlišti. Situace se mění v mladší době bronzové, kdy na Prachaticko zasáhla první výrazná kolonizační vlna. V pozdní době bronzové dochází na Prachaticku, stejně jako v celých jižních Čechách, k odlivu osídlení a ze stupně HC zatím není doloženo vůbec. Druhá kolonizační vlna, která svou intenzitou daleko převyšuje zásah mladobronzového lidu, přichází v pozdní době halštatské až časné době laténské. Poté osídlení opět zřetelně slabne a zhruba se stejnou intenzitou jako v pozdní době halštatské se znovu vrací v mladší a pozdní době laténské. Koncem doby laténské zřejmě převážná většina obyvatel odchází a nejstarší Germáni na počátku doby římské zasáhli na Prachaticko jen slabě. Zdá se, že ještě před koncem starší doby římské osídlení ze sledovaného území mizí a novými obyvateli se stávají až po více jak sedmi stoletích Slované, kteří se zde objevují snad již na sklonku starší, nepochybně však ve střední době hradištní.

Při konfrontaci poznatků o intenzitě osídlení sledovaného regionu s dosud prezentovanými ná-zory na vývoj klimatu zjistíme, že se výraznější nárůsty hustoty osídlení vždy nápadně shodují s předpokládanými příznivými klimatickými výkyvy. Na otázku, zda na těchto různě silných vlnách osídlení Šumavského podhůří v jednotlivých pravěkých obdobích měl hlavní vliv vývoj klimatu, demografické podmínky v širší oblasti jižních Čech či jiné faktory, nemůžeme zatím dát jednoznačnou odpověď. Zřejmě se ale jednalo o kombinaci více faktorů.

Geograficko-topografický rozbor rovinných sídlišť v průběhu celého pravěku jednoznačně prokázal preferenci svahů obrácených alespoň částečně k jihu nebo východu. Vždy víceméně obdobná situace se opakuje až do mladší a pozdní doby laténské, kdy zaznamenáváme také výraznější osídlování svahů skloněných k severu. Z celkové situace se navíc zdá, že v mladších fázích doby laténské již na sledovaném území orientace svahu nehrála při volbě umístění osady tak důležitou roli jako v obdobích předcházejících. Z hlediska průměrné nadmořské výšky můžeme říci, že v eneolitu a době bronzové byla sídliště zakládána v teplejších oblastech s nižší průměrnou nadmořskou výškou, zatímco v době železné se osídlení posouvá častěji i do chladnějších a výše položených míst.

Předkládaná práce je prvním souborným zhodnocením pravěkého osídlení na území okresu Prachatice, které je založené na analýze nálezů získaných takřka výhradně při povrchových sběrech. Dosud byla pozornost zaměřena převážně na severní a severovýchodní části okresu, které jsou vzhledem k dlouhodobému zemědělskému obhospodařování pro tento typ terénního výzkumu nevhodnější. Sběry ve vyšších partiích Šumavy jsou vzhledem k malé přístupnosti ploch (lesy, louky, pastviny) prováděny pouze ojediněle a zatím nepřinesly téměř žádné pravěké nálezy. Musíme tedy počítat s tím, že v budoucnu dojde nepochybně k doplnění a snad i k dílčím korekcím některých dosavadních poznatků, zejména k upřesnění datování lokalit s dosud méně průkaznými nálezovými soubory. Velmi dobrý obraz o charakteru a intenzitě osídlení sledované oblasti v průběhu pravěku si však můžeme udělat již dnes.

Jako exkurs je k práci připojeno zhodnocení záchranného výzkumu časně laténské polozemnice ze Starých Prachatic. Díky zvolené metodě výzkumu, při které byla výplň vybírána po mechanických vrstvách a jednotlivé nálezy zakreslovány do plánu, bylo možné na základě podrobného rozboru získaných nálezů vyslovit hypotézu o možném zániku tohoto objektu a procesu zaplnění jeho zahloubené části.

Lubomír Prokeš, Archeologické a lingvistické prameny k poznání počátků metalurgie a symboliky kovů. (K možností kombinace archeologických a lingvistických poznatků) (Brno 2004). 139 stran, 6 tabulek v textu, 10 obrázků.

Vznik metalurgie znamenal jeden z nejvýznamnějších technologických mezníků ve vývoji lidské civilizace. V předkládané práci jsem se pokusil o zhodnocení možností kombinace údajů archeologie a srovnávací jazykovědy, případně i dalších vědních oborů, pro poznání vzniku a šíření metalurgie barevných kovů a železa. Výchozím bodem bylo shromáždění dostupných archeologických a jazykovědných poznatků. Kombinace výsledků jazykovědného bádání s archeologickými doklady je ovšem poměrně obtížná. Tradiční způsob využívání lingvistických poznatků, omezující se hlavně na sledování příbuznosti metalurgické terminologie a sledování lexikálních výpůjček v různých jazycích, může pouze doplňovat, či spíše ilustrovat, hypotézy vytvořené archeology a odborníky na paleometalurgii.

Lokalizace výrobních středisek (center metalurgie) na základě jazykovědy je možná prakticky pouze u termínů odvozených od toponym. To je zejména případ rudných ložisek a metalurgických center na Kypru, jejichž exploatace byla potvrzena archeologickými doklady i chemickou analýzou kovových artefaktů. V některých případech lze určitou souvislost, přinejmenším alespoň v názvu, vysledovat také analýzou lexiky: v případě mědi / bronzů a stříbra je to Cirkumpontická metalurgická provincie (ve smyslu definice E. N. Černycha), pro železnou metalurgii pak Chalybsko-Kolchidská oblast.

Tím ovšem není informační potenciál lingvistických dokladů ani zdaleka vyčerpán. Srovnávací lingvistika je totiž schopna poskytnout informace, které většinou nelze archeologickým výzkumem získat. Východiskem je sémantická analýza lexiky, související s kovy a kovářstvím. Použitý přístup, vycházející ze semiotických a strukturalistických postupů, umožňuje kombinaci poznatků různých oborů (kromě srovnávací jazykovědy a archeologie rovněž etnografie, religionistiky, srovnávací mytologie, psychofyziologie, aj.).

Etymologická analýza tak umožňuje, alespoň zčásti, nahlédnout do myšlení dávných lidí. Valnou část indoevropských i neindoevropských termínů pro kovy lze totiž odvodit z termínů pro barvy; symbolika kovů je tak úzce spjata se symbolikou barev. Podstata vnímání barev, jejich rozlišování a označování je poměrně dobře prostudována z hlediska neurofyziologie a kognitivní psychologie. Obecný přístup ke klasifikaci barev poskytuje Kayovo a McDanielovo schéma, odvozené z etnografických výzkumů. Z hlediska srovnávací mytologie se ukazují jako relevantní z něho odvozený dvojčlenné (*bílá / červená / žlutá* vs. *černá / zelená / modrá*) a trojčlenné třídění barev (*bílá* vs. *červená / žlutá* vs. *černá / zelená / modrá*).

Pro charakterizaci symboliky kovů byl vytvořen mytologický model světa, vycházející především z etnografie a srovnávací mytologie indoevropských i neindoevropských (Blízký Východ, Afrika, Amerika) národů (metodologickým východiskem byly práce V. V. Ivanova a V. N. Toporova a C. Lévi-Strausse). Binární model byl zvolen proto, že je nejobecnější (a má proto největší modelovací schopnost) a dostatečně vyhovuje záměrům předkládané práce. Při tvorbě modelu se vycházelo z existence binárních opozic mezi určitou dvojicí motivů, z nichž většina má povahu archetypu (v pojetí C. G. Junga).

+		-
Slunce	vs.	Země
nebe	vs.	podsvětí / podzemí
hora	vs.	jeskyně
světlo, den, oheň	vs.	tma, noc
život	vs.	smrt, zrození
pravý	vs.	levý
bílá / červená	vs.	černá
muž	vs.	žena
souš / břeh	vs.	voda
pták	vs.	had / drak
kůň	vs.	vlk / pes / medvěd
vůz / kolo	vs.	---
sekera / palice / kyj / blesk	vs.	---

Symbolika zlata (červená / žlutá), stříbra (bílá) a mědi / bronzu (červená) je vázána na kladný pól mytologického systému a je tudíž úzce spjata se solární symbolikou. Ukazuje se, že Cirkumpontická metalurgická provincie byla civilizačním centrem (nositeli byli především Indoevropané a některá etnika Kavkazu a části Blízkého východu), odkud se šířilo, kromě různých typů kovových artefaktů a znalostí jejich výroby, také využívání koně a vozu. To se dělo dálkovým obchodem, nebo expanzí (především indoevropských etnik). Kůň, využívaný pouze k jízdě, a vůz výrazně zvyšovaly mobilitu indoevropských populací. Kovové zbraně, i když zpočátku sloužící spíše jako atributy náčelnické moci, jim zajišťovaly určitou převahu, i když patrně spíše psychologickou, nad ostatními etniky. Markanty cirkumpontického civilizačního centra – blyštivé kovové předměty a kolo (jako archetypální obraz slunečního kotouče) také mohly souviset s významnějším prosazováním solárního kultu v mytologii a náboženství.

Semiotický rozbor pojmenování kováře / kovolitce / metalurga i jeho funkce v řadě mytologických systémů, dávných i současných, naznačuje spojení jeho osoby s atributy obou pólů mytologického modelu světa. Kovář se tak stává prostředníkem mezi oběma jeho póly, což ho předurčuje zastávat funkci šamana / kněze a vládce. Navíc, jeho chápání jakožto univerzálního tvůrce / řemeslníka staví kováře do role pozemského zosobnění božského tvůrce – demiurga.

Gabriela Dreslerová, Domáci, lovná fauna a kostěná, parohová industrie z objektů s lineární a moravskou malovanou keramikou z lokality Těšetice-Kyjovice (Brno 2004). 122 stran, 4 mapy, 110 tabulek, 30 obrázků, 1 CD.

Diplomová práce je rozčleněna do dvou základních tématických celků, vlastní archeozoologické analýzy a hodnocení kostěné a parohové industrie. Zpracovávaný materiál pocházel z 24 objektů kultury s LnK a 21 objektů kultury s MMK. Celkem bylo evidováno na 11025 fragmentů kostí, zubů a parohů, z nichž bylo cca 2960 fragmentů blíže determinováno. V průběhu analýzy tohoto souboru byly vyděleny od ostatních zlomků kostí méně i více nápadné kostěné a parohové výrobky, které byly spolu již s evidovanými nálezy posléze společně zpracovány.

Cílem prvé části diplomové práce bylo zachycení charakteru hospodářství obou výše zmíněných kultur. Byla sledována jak anatomická, tak druhová příslušnost kostí, ontogenetické stáří zvířat, pohlavní příslušnost i stopy po druhotných zásazích na kostech.

Mezi důležitá zjištění patří potvrzení již dříve známého vyššího výskytu volně žijících zvířat v objektech s MMK oproti situaci v objektech s LnK, kde převažovaly s vysokým podílem kosti domácích zvířat. V případě domácích druhů zvířat byl sledován i věk jejich porážky a to podle minimálního počtu jedinců. Tur i prase byly v období trvání kultury s MMK intenzivněji zabíjeny v nižším věku než v kultuře s LnK. Tento rozdíl není však příliš výrazný. Poměrné zastoupení domácích zvířat podle pohlaví ukazuje u všech hospodářsky významných druhů na mírnou až vyšší převahu samic.

Součástí zpracování osteologického souboru bylo i vážení jednotlivých fragmentů kostí. Na základě toho postupu byl vypočítán tzv. relativní váhový rozdíl, který umožnil zachytit možný nadprůměrný či podprůměrný výskyt jednotlivých kostí domácích zvířat. Použitím „relativního váhového rozdílu“ bylo zjištěno navýšené množství kostí s masem vyšší kvality v objektech s LnK. To ukazuje na cílené využívání nejkvalitnějších částí skeletu zvířat v tomto období. Odlišná je situace v objektech s MMK. Zmíněný postup neprokázal úplné využití nejhodnotnějších částí skeletu, jak tomu bylo ve starším období, ale spíše doložil jejich podprůměrné zastoupení v objektech. Tato skutečnost se projevila u všech tří druhů: tura, prasete a ovce-kozy.

Kostěná a parohová industrie představovala soubor o cca 300 kusech včetně výrobních polotovarů. U výrobků bylo sledováno anatomické a druhové zařazení kostí, z něhož byly předměty vyrobeny, dále typologie předmětů samotných včetně jejich rozměrů a v případě hrotitých nástrojů i průřezy pracovních částí.

Skoro všechny předměty lze v tomto souboru označit za nástroje. Jedinou prokazatelnou výjimkou je výrobek z povrchu objektu s LnK, který představuje kostěný hrot šípů. Z typologického hlediska převažovaly v objektech obou kultur především předměty s hrotem. Méně početnou skupinou byly předměty s kolmo postavenou pracovní hranou nebo plochou. Do této kategorie jsou řazeny předměty označované jako dláta, dlátka a nebo např. kostěné sekerky. Zbývající skupiny nástrojů představovaly např. nože, stěrky, retušéry, ozdoby, parohové klíny atd.. Příznačný pro kulturu s MMK byl výskyt předmětů s „knoflíkovitým“ čepem, jejichž funkce není přesně známa.

K výrobě kostěných hrotů byly vybírány především kosti záprstní a nártní ovcí a koz. U dalších nástrojů byly využity kosti, které se již svým přirozeným tvarem blížily vzhledu funkčního výrobku. Materiál pro výrobu parohových předmětů byl, jak potvrzují nálezy, získáván sběrem ale i lovem. K výrobě parohových předmětů bylo využíváno převážně paroží jelenů, protože paroh tohoto zvířete poskytuje svou velikostí kompaktnější množství této suroviny než paroh srnců.

Diplomová práce je výsledek využití metod mezioboru označovaného jako archeozoologie. Měla ukázat na možnosti, kterých lze využít pro detailnější ale zároveň i tématicky rozšiřující zkoumání archeologických nalezišť.

Věra Hladíková, Kultovní předměty doby kamenné (Brno 2004). 167 str. textu, 104 tab. s 10 str. popisků.

Magisterská diplomová práce na téma „Kultovní předměty doby kamenné“ předkládá na základě archeologického materiálu s dobrými nálezovými okolnostmi, ve směru linie šaman, kouzelník a kněz v době kamenné, a za pomoci poznatků mně známých a dostupných děl religionistů a etnografů hypotetický obraz religiozity doby kamenné.

Teoretická stránka náboženství pravěkého člověka není archeologicky zachytitelná, patří tedy do archeologie nenalezeného. Skryté síly neviditelně operující ve věcech a osobách člověk usiloval naklonit si různými prostředky. Jedním z nich je magie, dle Léviho-Strausse systém přírodní filozofie, neboť je v ní obsažena určitá příčinnostní teorie: nehoda je výsledkem čarování, které pracuje ve shodě s přírodními silami. Magické praktiky nepochybně vykonával dolnověstonický kouzelník, z jehož přístřešku, zřetelně odtrženého od pavlovienského sídliště, bylo získáno přes 2200 hrudek pálené hlíny a zlomků zvířecích sošek se stopami mechanického poškození i poničení způsobeného změnou teploty při výpalu.

Ne každý kouzelník může být prohlášen za šamana. Šamanismus, podle Mihály Hoppála systém názorů, zahrnuje přijetí určitých společenských rolí (rolí léčitele, básníka, ideologa anebo to vše dohromady). Doklady šamanských pohřbů přináší mladý paleolit: Šanidar, Brno II, Dolní Věstonice II, DV 13–15.

Zobrazení v jeskyních frankokantaberského okruhu dokládají extázi šamanského typu. Často se na nich setkáváme s fantastickými tvory neodpovídajícími žádnému ze známých živočichů (Breuilův „Velký čaroděj“ z jeskyně Trois Frères, ze stejné jeskyně scéna vyložená Horstem Kirschnerem jako šamanistická seance). Do vztahu se šamanismem se uvádějí i „rentgenové kresby“, např. z jeskyně Pindal ve Španělsku. Doklady šamanismu pocházejí i ze střední doby kamenné (dva jelení parohy s otvory v lebkách, lok. Erftall v Porýní-Vestfálsku) a mladší doby kamenné (hrob 9/88 z Vedrovic, trať Za Dvorem, kultovní objekt A/76 z Čičarovců).

V porovnání s mužským elementem je v mladém paleolitu hojně zastoupen ženský prvek – figurky zvané „venuše“ představující v jistém smyslu ženskou sakrálnost. S příchodem zemědělství se k ženské plodnosti váže úrodnost půdy. Na 40 svatyň odkryl James Mellart v anatolském Catal Hüyükü. Hlavním božstvem je bohyně ztvárněná jako mladá žena, jako matka a jako stařena. Mužské božstvo má podobu mládence sedícího na býku.

V prostředí kultury s moravskou malovanou keramikou je možno antropomorfní plastiku, již monograficky shrnul V. Podborský, položit do souvislosti s kultem plodnosti, se zobrazením předků, mohou představovat prosebnici nebo prosebníka vzývajícího božstvo, kněžku nebo kněze při posvátném obřadu, v němž kněz je Bohem určený provozovatel kultu. Doklady takových obřadů a ceremonií jsou modely chrámů mladší a pozdní doby kamenné: Cascioarele, Popudnija, Ovčarovo, Sabatinovka II.

Fenoménem eneolitu jsou bezhlavé idoly jižní a střední Evropy. Jako element dospěl bezhlavý idol z Mezopotámie do Egeidy a řeckým prostřednictvím do prostoru severního Balkánu.

Z lokalit křišské kultury pocházejí býčí figurky a hliněné rohy. Dokládají šíření ideje býčího kultu z Anatólie do jihovýchodní Evropy.

Na Schalkenburgu u Quenstedt odkryl E. Schröter jámu č. 377 s proděravělým vápencem. Zde se před čtyřmi a půl tisíciletími zřejmě odehrávaly rity svátostného lítí s prvotní nekrvavou plodnostní obětí. Naproti tomu deponia badenské kultury svědčí o obětech krvavých, při nichž mělo svůj význam i užití očištného ohně.

Zobrazení „Velké bohyně Matky“ vidí mnozí archeologové v hliněných maskách z eneolitické Varny. Ze země jsou formovány a do země zpět pohřbeny.

Petra Vlasatíková, Časně laténské objekty s kolkovanou keramikou v Pomoraví (Brno 2004). 99 stran, 5 map, 15 plánů, 46 kresebných tabulek, databáze keramiky a ostatních nálezů.

Cílem diplomové práce bylo komplexní vyhodnocení časně laténského materiálu ze dvou sídlišť: Modré u Velehradu a Olomouce-Neředína. Obě lokality, objevené v 90. letech minulého století, dosud poskytly více než 6 000 nálezů (převážně keramiky) z časné doby laténské a výzkum na nich i nadále pokračuje.

Sídliště v Modré se nachází asi 8 km západně od Uherského Hradiště, na malém návrší nad soutokem Modřanského potoka a Salašky, kde roku 1911 objevil J. Nevěčil základy známého velkomoravského kostelíka. Západně a jižně odtud probíhá od roku 1997 s malými přestávkami předstihový záchranný výzkum a dosud zde bylo prozkoumáno 8 objektů, datovatelných do časné laténské období.

Druhou zpracovávanou lokalitou je Neředín, trať Mýlina. V souvislosti s výstavbou satelitního městečka na okraji Olomouce zde byly odkrývány větší i menší nesouvislé plochy se stopami bohatého polykulturního osídlení (například zde byl objeven římský pochodový tábor). V létě 2003 bylo k dispozici k vyhodnocení 14 časně laténských objektů.

Pomocí deskripčního systému, založeného na tektonice a výško-šířkových indexech tvaru bylo popsáno 5 525 zlomků keramiky a údaje byly vyhodnoceny v databázi v programu Access. Zvlášť byla vytvořena databáze ostatních nálezů (kovy, mazanice, struska a další).

Podle nekeramických nálezů si můžeme učinit představu o neagrárních aktivitách, prováděných na obou sídlištech. V Modré se podařilo zjistit doklady kovolitectví – pomoci lžičkovitých tyglíků zde byly odlévány kruhové nákrčníky. V Neředíně se nám zachovaly stopy hutnických aktivit, včetně nálezů hutnické lupy. Z této sídliště máme doloženo velké množství surového grafitu v objektech (více než 1,2 kg), který byl patrně využíván ke zhotovování keramiky; podle výsledků analýz, provedených M. Hložkem, je grafit použitý k výrobě keramiky totožný s nezpracovaným grafitem a pochází z moravských výchozů u Svinova.

Podomácky byla provozována textilní výroba, kterou dokládají v Modré i Neředíně nálezy přeslenů a závaží; v několika objektech v Modré byly patrně vyráběny kostěné a parohové nástroje.

Zajímavé na obou lokalitách je i zjištění jantarových korálků, které jsou prvními nálezy tohoto druhu z moravských časně laténských sídlišť a které dokládají napojení na dálkové trasy přinejmenším prostřednictvím lokálního obchodu.

V budoucnu by bylo vhodné provést analýzu osteologických a petrologických nálezů – takto získané poznatky o ekonomice sídliště a zdrojích používaných surovin by jistě podstatně doplnily obraz časně laténských sídlišť, získaný klasickými archeologickými metodami.

Na základě podrobné analýzy keramiky bylo možné naprostou většinu objektů datovat do stupně LTA a nález několika kovových šperků umožnil upřesnit dataci některých celků již do fáze LTA1. Jsou to především objekty s nálezy jehlic s prohnutým krčkem a lopatkovitou či kotoučovitou hlavicí a celek, odkud pochází zlomek železné spony samostřilové konstrukce s knoflíky na koncích vinutí. Celky srovnatelné s modřanskými a neředínskými nalezneme především na severozápadočeských časně laténských sídlištech v Radovesicích a Hostomicích. Velmi blízko jim stojí také pozdně halštatské a časně laténské osídlení z Prahy-Zbraslavi, které je možné vývojově sledovat stejně jako hradisko na Závistí od stupně HD2/3 až do LTA. Do stejného období jako část nálezů z Modré a Neředína můžeme v sousedních zemích klást časně laténská sídliště v Bratislavě-Dúbravce, Rakovicích a Inzersdorfu-Walpersdorfu. V publikovaném moravském sídlištním materiálu byla tato počáteční fáze doby laténské rozpoznána M. Čižmářem teprve nedávno – zatím pouze v souborech z Hradiska u Kroměříže a Prosiměřic. Keramické nálezy této nejstarší časně laténské fáze vykazují silné sepětí s pozdně halštatskými tvary i výzdobou. Lze se proto domnívat, že na fázi HD3 plynule navazuje LTA1, přičemž patrně nedošlo k invazi etnického keltského obyvatelstva, ale idejí. Problém způsobu „laténizace“ Pomoraví bude patrně vzhledem k absenci pohřebišť v rámci LTA ještě po nějakou dobu otevřený.

Sídliště v Modré a Neředíně nelze hodnotit v rámci menších sídelních oblastí (mikroregionů), neboť v jejich blízkosti nebyly dosud zjištěny další doklady časně laténského osídlení. Ke studiu prostorových vztahů byla proto vymezena na podkladě geomorfologických celků větší prostorová

jednotka – Pomoraví, zahrnující J. Demkem vytyčené oblasti Hornomoravského a Dolnomoravského úvalu s obvodovou zónou (bufferem) 5 km.

J. Meduna popsal k roku 1974 ve vymezeném území 15 časně laténských lokalit s nálezy kolkované keramiky, mně se jich v diplomové práci rešerší v literatuře podařilo shromáždit 26. Velká část nálezů pochází ze starších sběrů a výkopů – zpracováním sídlišť v Modré a Neředíně se počet vyhodnocených početnějších souborů téměř zdvojnásobil.

Získaná data o poloze nalezišť byla vizualizována v programu Arc View (3.2a-ESRI) a z výstupů je zřejmé, že největší hustotu sídlišť lze konstatovat na Prostějovsku, kde vzdálenost mezi časně laténskými lokalitami nepřesahuje 5 km. Menší frekvence výskytu sídlišť LTA v jižní části Pomoraví patrně částečně odráží stav výzkumu, ale mohla být způsobena i zarovnaním povrchu údolní nivy řeky Moravy na počátku 2. tisíciletí. Stopy osídlení bývají nejčastěji zjišťovány právě na prvních svazích nad dnešní nivou řeky a lze také velmi dobře sledovat jejich vazbu na menší vodní toky.

V rámci vymezené oblasti byla věnována pozornost i analýze výzdobných prvků a motivů kolkované keramiky, přičemž nebyla zjištěna vazba jistě výzdoby pouze na určité území, neboť výzdobné prvky se vyskytly buď zcela osamoceně nebo masově na celém zkoumaném území. Podařilo se ale vyčlenit výraznou skupinu na kruhu vytáčené keramiky, zdobené zoomorfními motivy, jejíž výskyt byl zatím zjištěn pouze v okolí Chřibů.

Dokladem využívání znalostí geometrie a kružidla ke zhotovování výzdoby na časně laténské keramice je aplikace kružidlem rýsované koncentrické výzdoby a konstrukce vzoru, vytvořeného pomocí dělení kružnice na 12 a 24 výsečí, na dnech mís z Modré a Neředína. Právě používání kružidla, ale i rytí a kolkování, tedy technik používaných v toreutice, bývá spolu s aplikováním stejných výzdobných motivů považováno za doklad úzkých svazků mezi prací s kovem a hrnčířstvím.

U části kolkované keramiky byly M. Hložkem a M. Gregerovou provedeny mikropetrografické analýzy, které v Neředíně naznačují výskyt kolkované keramiky ze dvou různých výrobních dílen a patrně stejný původ surovin pro zhotovení části kolkované keramiky v Modré a 10 km vzdálených Polešovicích. Nastolené otázky výrobních center a distribuce kolkované keramiky by měla být v budoucnu věnována větší pozornost.

Zpracování časně laténských nálezů z Modré a Neředína a shromáždění poznatků o sídlišťích s výskytem kolkované keramiky v Pomoraví umožnilo první ucelenější náhled na osídlení vymezeného území na samém počátku doby laténské, avšak představuje pouze základnu pro další bádání o této problematice.

Eliška Mezenská, Město Ústí nad Labem v mladší a pozdní době hradištní. Zpracování keramiky z polohy Hradiště a Předmostí v Ústí nad Labem (Brno 2004). 112 str., 62 obr., 19 tab.

Zpracovávaná keramika pochází z lokalit ležících v centru dnešního Ústí n. L., a to z polohy Předmostí (jedná se o výzkumy z let 1976, 1980 a 1997) a Hradiště (1982, 1991–1992). Na plánu města jsou lokality označeny čísly 1, 13, 14, 18 a 19. Ve dvou případech se jedná o sběry, v jednom o nestratifikovaný soubor, v jednom případě byly použity vrstvy z profilu a pouze z Hradiště 1991–1992 pochází materiál z objektů. Celkově ovšem tvoří keramika jen výběr spadající do uvedeného časového horizontu mladší a pozdní doby hradištní. V průběhu práce se ukázalo, že takto vybraný soubor, nabídnutý mi ke zpracování, není příliš šťastnou volbou, a že s ním lze pracovat vlastně jen jako se sběry a tudíž neumožňuje vytvoření chronologie ani zjištění vztahů mezi jednotlivými zastoupenými typy okrajů charakteristickými pro předlokační horizont města. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla, že tedy alespoň co nejlépe popíši a zpřístupním materiál dosud ležící v depozitáři. Jeho deskripci jsem založila především na typologii okrajů a výzdoby. Dále jsem se pokusila o jeho rámcovou dataci na základě poměrného zastoupení jednotlivých typů okrajů v souborech srovnáním s absolutně datovatelnými soubory pocházejícími ze severozápadních Čech – především z lokality Ústí n. L. – Krásné Březno, ležící 2 km severovýchodně od středověkého města.

Soubor obsahující větší množství materiálu byl k dispozici z lokality Hradiště 1991–1992, když ji posuzujeme jako celek a z Předmostí 1997. Na prvně jmenované lokalitě (celkový počet fragmentů

činil 1 682, z toho bylo 159 okrajů) převažoval okraj vzhůru vytažený (typ 4; 28,3 %) a kalichovitý (typ 33; 26,4 %) dokládající pokračování osídlení v době 12. a 1. pol. 13. století. Dataci bude nutné korigovat doplněním dalších časových horizontů keramiky. Zajímavé je poměrně dlouho zastoupení okrajů zásobnic (18,3 % v rámci určitelných tvarů) svědčící o obchodu a nutnosti delodobého skladování většího objemu potravin. V případě Předmostí 1997 se jedná o početný materiál (3 228 fragmentů) pocházející z jediné nestratifikované vrstvy. Zde okraj kalichovitý naprosto dominoval (54,4 %). Tento soubor lze synchronizovat se III. horizontem z Krásného Března. V místech, odkud soubor pochází, se nacházelo jedno z ústeckých předměstí, kde sídlili místní hrnčíři. Písemné prameny dokládají jejich přítomnost na přelomu 13. a 14. století. Vzhledem k nápadně velké kumulaci střepů a kovářské strusky (17 kg) v jednom místě se nabízí otázka, zda se nemohlo jednat o střepník nebo skládku a že tu řemeslníci (hrnčíři nebo i kováři) mohli pracovat již na přelomu století 12. a 13. Okraje a část zdobených fragmentů jsou zakresleny v tabulkách následujících za textem.

Vzhledem k původnímu záměru, šířeji se věnovat předlokačnímu horizontu města, jsem považovala za vhodné zabývat se otázkou vývoje Ústí n. L. k vrcholně středověkému městu stejně jako komunikací k němu se vázících. Od konce 10. a v 1. pol. 11. století fungovalo Ústí jako labský přístav a celnice. Těžiště raně středověkého osídlení tvořil hrad ležící na soutoku Labe a Bíliny v poloze Hradiště, doložený až spolu s městem k roku 1283, ale stojící jistě již dříve. Jeho podoba není známa, stejně jako není dosud spolehlivě vyřešena otázka datace jeho vzniku. K hradu příslušel kostel sv. Vojtěcha. Vrcholně středověké město vzniklo před rokem 1249 mimo toto původní osídlení. Také sídliště v poloze Předmostí leželo ještě v roce 1402 mimo areál města.

Kapitola o dálkových komunikačních spojích podává přehled o stezkách procházejících Ústím. Nejdůležitější komunikací tvořila Srbská stezka vycházející z Prahy a mířící do Saska. Jejím úsekem z Lovosic do Ústí se později říkalo Ústecká silnice a pro úsek za Ústím zlidověl název Salzstrasse. V okolí existovalo ještě větší množství menších regionálních komunikací. Důležitým dálkovým spojem byla, a to již od pravěku, řeka Labe. Obchodníci cestující po těchto komunikacích byli omezováni možnostmi dopravních prostředků a přepravované zboží podléhalo placení různých cel a poplatků, které jsou v práci také zmiňovány.

V předkládané práci jsem se snažila zpracovat část archeologického materiálu, který je k dispozici pro řešení otázek souvisejících se vznikem vrcholně středověkého města. Protože je materiál součástí větších celků, bude nutné k nalezení odpovědi zpracovat soubory celé.

Pavel Vršek, Hospodářské komory hradu Rokštejna (Brno 2004). 120 str., 5 textových příloh, 1 mapová příloha, 5 plánů, 23 příloh terénní dokumentace, 7 fotografických příloh, 34 kresebných tabulek, 9 obrazových příloh a 1 CD s databází nálezů.

Cílem diplomové práce bylo zpracování a komplexní vyhodnocení výsledků archeologického výzkumu sedmi hospodářských komor (A – G) přistavěných zevnitř k hlavní hradební zdi dolního hradu. Jejich odkryv proběhl v letech 1981 až 1984 jako součást záchranného a později systematického archeologického výzkumu hradu Rokštejna probíhajícího pod vedením prof. Zdeňka Měřinského. Hospodářské komory nebyly dosud podrobněji zhodnoceny.

Diplomová práce je členěna do 13 kapitol. Kapitoly 1 až 6 jsou věnovány přírodnímu prostředí, počátkům osídlení okolního území, dějinám Rokštejna, jeho stavebně historickému vývoji, dějinám archeologických výzkumů hradu a metodice výzkumu prof. Zdeňka Měřinského. Kapitola 7 obsahuje podrobný popis nálezové situace v komorách A – G s její pravděpodobnou interpretací. Následující kapitoly jsou věnovány jednotlivým druhům nálezů objevených v prostoru hospodářských komor s uvedením analogií z ostatních částí hradu a území střední Evropy. Kapitola 8 se zabývá keramikou (kuchyňská a stolní, stavební, technická a výtvarná). Její druhové a početní zastoupení je přehledně znázorněno v grafech. Na základě starších nálezů a prací Z. Měřinského a posledních výzkumů R. Zatloukala se zdá, že hlavním výrobním a distribučním centrem keramiky pro Rokštejn byla Jihlava. V 9 kapitole jsou uvedeny další předměty nalezené v komorách. Podle způsobu jejich využití jsou rozděleny na militária, výstroj koně a jezdecké, stavební kování, zemědělské a řemeslnické nástroje,

předměty osobní potřeby a součásti oděvu, architektonické články. Uvedené nálezy jsou podrobně popsány, jsou k nim uvedeny analogie a způsob využití. Jednotlivé typy, druhové a početní zastoupení předmětů nalezených v komorách je přehledně znázorněno v grafech a tabulkách. Na základě terénní situace a nálezů je v kapitole 10 uvedena rekonstrukce původního vzhledu a funkce komor. Protože komora A sloužila ke skladování obilí, je kapitola 11 věnována tématu uskladnění obilovin na ostatních hradech v Čechách a na Moravě. Ve 12 kapitole jsou uvedeny výsledky analýzy zuhelnatělých obilných zrn nalezených v komorách A a B od I. Kotleho. Zmíněny jsou také nálezy z ostatních částí hradu, které zpracovali F. Kühn a P. Cabák. Výsledkům analýzy osteologického materiálu nalezeného v komorách od M. Roblíčkové je věnována 13 kapitola.

Závěr je věnován problému funkce jednotlivých hospodářských komor hradu Rokštejna. Podle pozůstatku konstrukce súska a nálezů zuhelnatělého obilí je jisté, že komora A sloužila jako špýchar. Podíl zastoupení jednotlivých druhů obilovin je důkazem, že zde bylo uskladněno krmivo pro koně. Při analýze osteologického materiálu bylo zjištěno, že některé komory mohly sloužit jako místo pro zpracování nebo uskladnění masa. Větší množství militárií, nalezených uvnitř komor, souvisí pravděpodobně s dobytím hradu. Řemeslnické nástroje jsou důkazem o výrobní činnosti. Nálezy součástí uzavíracích mechanismů svědčí o důležitosti obsahu komor, který musel být zabezpečen. Hospodářské komory hradu Rokštejna sloužily ke skladování a zpracování zemědělských produktů, uložení nářadí, možná i k výrobní činnosti a ustájení zvířat. Byly vybudovány z důvodu nutnosti rozšíření skladovacích a výrobních prostor v prvním desetiletí 15. století. K jejich zániku došlo po dobytí a vypálení hradu Rokštejna v letech 1423–1436.

Tato diplomová práce sice nevyřešila všechny problémy spojené s existencí hospodářských komor hradu Rokštejna, ale k mnoha otázkám nabízí odpovědi a možné varianty jejich řešení.

Soňa Klanicová, Germánské osídlení ve 2. – 3. století n.l. v oblasti vodního díla Nové Mlýny (Brno 2004). 159 stran, 23 obr.

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl postihnout v oblasti vodního díla Nové Mlýny výrazné chronologické horizonty germánského osídlení v rámci časového období 2. – 3. století n.l. Ve zmíněné oblasti nebyl dosud proveden žádný systematický výzkum germánského sídliště, a tak většina nálezů z doby římské pochází z povrchových průzkumů a především ze záchranných výzkumů probíhajících při budování Novomlýnských nádrží v letech 1976–1983. Ukázalo se, že výběr lokalit s nálezovými celky, které by vyhovovaly prováděné analýze, bude problematický. Práce je značně omezena dokumentací a stavem zpracování jednotlivých lokalit. Většina nalezišť je publikovaná pouze předběžně a neposkytuje tak dostatečné množství informací pro hloubkovou analýzu. Řada lokalit pak na své zpracování teprve čeká. Při zpracování archeologického materiálu z oblasti vodního díla Nové Mlýny nemohl být také použit sídlištní materiál, u kterého není znám způsob jeho získání, nebo který byl získán pouze z kulturních vrstev bez zjištění příslušnosti k jednotlivým objektům. Základem pro tuto práci je tedy 23 sídlištních objektů z oblasti Novomlýnských nádrží (z toho byly nově zpracovány 4 zahloubené chaty z Mušova „Na pískách“ z výzkumu B. Komoróczyho a osm sídlištních objektů z lokality Mušov „U sv. Jana“ z výzkumu Z. Trnáčkové, které mi byly poskytnuty J. Tejralem a B. Komoróczyem), které obsahovaly chronologicky citlivější archeologický materiál, umožňující bližší časové zařazení a tedy postihující jednotlivé fáze změn na germánských sídlištích. Dále jsou v práci zohledněny ostatní, z odborné literatury dostupné, nálezy ze sídlištních objektů ze stejné oblasti. Celkem byl použit archeologický materiál z 8 lokalit, které splňovaly časové ohraničení mezi 2. a 3. stoletím n.l.: Brod nad Dyjí „Freiäcker“, Brod nad Dyjí „Na dolině“, Drnholec „Holenická pole“, Milovice „U topolů“, Mušov „U sv. Jana“, Mušov „U mlýna“, Mušov „Na pískách“, Mušov „Zeiselberg“.

Vlastní práce je rozdělena do několika částí. Po klasickém úvodu následuje kapitola o dějinách bádání o době římské v oblasti Novomlýnských nádrží a část zabývající se přírodními poměry, která přibližuje nejen geografické vymezení, horopis a vodopis ve sledované oblasti, ale zabývá se také vegetací a zvířenou vyskytující se zde v době římské.

Čtvrtá kapitola se věnuje vlastnímu germánskému osídlení a uvádí, jaké typy sídlištních objektů se vyskytují mezi 23 analyzovanými objekty.

Pátá kapitola se zabývá vlivem římského vojenského zásahu na germánské osídlení a podává soupis římských pochodových táborů v oblasti Novomlýnských nádrží.

Následující šestou kapitolou je vlastní analýza materiálu z germánských sídlišť ze 2. – 3. století ze zmíněné oblasti, klasicky oddělující předměty římsko-provinciálního původu od předmětů germánského původu.

Sedmá kapitola má za cíl celkové zhodnocení nově zpracovávaných nálezů z lokalit Mušov „Na pískách“ a Mušov „U sv. Jana“. Dále je připojena kapitola srovnávající archeologický materiál s historickými událostmi.

Těžiště diplomové práce spočívá v závěrečné deváté kapitole. Zde se ukazuje, že v rámci 2. a 3. století se sídlištní nálezy seskupují do dvou výrazných časových horizontů B2b/C1a (resp. B2/C1) a C1b. Podle analyzovaného archeologického materiálu nalezeného v rámci jednotlivých sídlištních objektů jsou zde vyčleněny nálezy natolik chronologicky výrazné, které mohou tyto časové horizonty charakterizovat. Pro skupinu B2b/C1a se jedná zejména o středogalskou sigillatu z Lezoux či držadlo germánského štítu z chaty č. 4 nalezené na Mušově „Na pískách“. V germánské v ruce zhotovené keramice se objevují především mísy se zaobleným dnem, které prozrazují vlivy przeworské kultury. Dále jsou to různé typy ostrohranných misek. Domácí keramika je zdobena hojně hřebenovou výzdobou vytvářející různé typy oblouků, vlnovek a klikatek, ale objevují se i šachovnicovité vzory, rytá výzdoba a barbotino. Hrubá keramika je často zdobena kombinací mřížkového vzoru s nehtovými vrypky. Horizont B2b/C1a je dáván do souvislosti s markomanskými válkami. Na základě zhodnocení drobných nálezů a terry sigillaty, sídliště této skupiny nepřežívají přes rok 180. Chronologická skupina C1b (první polovina 3. století) se v archeologickém materiálu z oblasti Novomlýnských nádrží projevuje v drobných kovových předmětech, jako jsou jednoduchá spona s klínovitou nožkou ze zahlobené chaty II z lokality Mušov „Na pískách“. Ze stejné chaty pochází trojvrstvý parohový hřeben s obloukovitými držadlovými destičkami, který rovněž charakterizuje stejný časový horizont. Dalším výrobkem, který pomáhá spolehlivě datovat sídlištní celky do sídlištního horizontu C1b, je pozdní terra sigillata z Rheinabernu a Westerdorfu. Nepřehlédnutelné jsou v chronologickém stupni C1b změny v domácím keramickém stylu. Přednost se nyní dává jemné keramice. Nejvýraznějším typem jsou teriny na nože s měkkou profilací a bohatší plastickou výzdobou. Spolehlivým dokladem datace do poloviny 3. století je rovněž přítomnost římského stavebního materiálu ve výplních některých sídlištních objektů. Zdá se pravděpodobné, že tento stavební materiál pochází z rozrušených staveb z pevnosti na Burgstallu, odkud byl po jeho opuštění Římany germánským obyvatelstvem odnášen a využíván pro vlastní potřeby. Tento sídlištní horizont je dáván do souvislosti s pohybem obyvatelstva způsobeným vnitřními nepokoji okolo roku 200.

Michal Soukup, Dolní palác hradu Rokštejna. Vyhodnocení nálezové situace v jižním prostoru (Brno 2004). 130 str. textu včetně seznamu literatury (24 obr. + 18 tab. v textu), 69 str. příloh (15 text. příloh, 15 text. tab., 5 kresebných tab., 4 grafy, 30 obr. příloh). K práci je přiloženo CD s 600 MB dat (184 ks fotografií z let 1981–1984, 169 ks fotografií z roku 2004, databáze nálezů a fotografií).

Předložená práce je zpracováním části nálezů a dokumentace z dlouhodobého archeologického výzkumu hradu Rokštejna, prováděného Z. Měřinským od roku 1981. Autor dostal možnost vyčerpávajícím způsobem zpracovat problematiku tzv. Dolního paláce, stavby budované někdy po roce 1359 za markraběcí držby. Kromě předmluvy (s. 7) se práce skládá z celkem 11, respektive 12 částí, neboť Úvod do problematiky je označen jako 0.

V úvodu do problematiky (str. 11–19) je vymezen historický rámec, přiblížena metodika práce a připojeny plány členění hradního areálu i samotného paláce. Dále kapitola upozorňuje na nedostupné anebo neověřené položky nálezového fondu, jež byly ve zpracování vynechány a deklaruje, že primárními cíly jsou: podání stavu DP jako stavby, podání stavu archeologického fondu

a přehledu základních kladených otázek; hovoří o tom, že jde vlastně o jakéhosi průvodce. Následuje sedm základních kapitol, přílohy a dokumentační část.

Kapitola „Stav pramenné základny“ (str. 20–24) sumarizuje všechny složky dokumentace i vlastní archeologické artefakty a ekofakty. Následující „Přehled archeologických výzkumů Dolního paláce a jejich metodiky“ (str. 25–39) vcelku podrobně rozebírá jednotlivé výzkumné sezóny pod vedením Z. Měřinského, týkající se výzkumu DP; jsou dokumentovány na pláncích, svědčících o úplném odkryvu DP i přilehlých prostor (1981–1984, 2000–2004).

„Povrchový průzkum dochovaného reliktu stavby“ (str. 40–49) přináší podrobný popis stávající architektury paláce s podchycením jeho stavebního vývoje (vše je dokumentováno včetně pokusu o rekonstrukci úplné stavby při pohledu z nádvoří).

Pasáž „Plánová dokumentace“ (str. 50–56) je zevrubným popisem a interpretací terénní dokumentace; pokouší se kriticky se vypořádat s existujícím stavem.

Vyhodnocení klíčových archeologických nálezových situací (str. 57–83) představuje jednu ze základních částí předkládané práce. Kapitola se nejprve věnuje interiéru – řeší která úroveň byla dlážděna, uvažuje o možné existenci hrázděné nástavby, přemýšlí o komunikačním schématu apod. Poté přechází k hradbě (a převětům) – dokládá proces její destrukce a následnou likvidaci. Zvýšená pozornost je věnována teplovzdušnému vytápění, jsou uvedeny některé základní práce a soupis těchto zařízení z českých zemí a Slovenska; na základě členění Buška a Bingenheimera je rokštejnský objekt řazen ke 4. skupině (zařízení s akumulací oblázky). Součástí kapitoly jsou i pokusy o rekonstrukci, úvahy o způsobu rozvodu teplého vzduchu, o místnostech jež byly vytápěny, úvahy o možné existenci srubové komory v prostoru A. Z časového pohledu je předpokládán vznik objektu v době valdštejnského držení. V závěru jsou řešeny otázky přísunu paliva, obsluhy i doby provozu v rámci kalendářního roku a připojen pokus o kresebnou rekonstrukci dochovaného stavu pece. Na základě nálezů nádobkovitých kachlů se čtvercovým ústím lze konstatovat přítomnost kachlových kamen, jež měla předcházet teplovzdušnému vytápění.

Další stěžejní úsek je věnován „Archeologickým nálezům“ (str. 84–120). V poloze keramika se autor drží standardního dělení. Nejprve se zaměřuje na její nejobsáhlejší složku, již tvoří keramika stavební (cca 12 tun); v ní převažují prejzy, následované cihlami a dlaždicemi. V případě prejz je předložen nahodilý výběr jejich nálezů z moravských a českých lokalit a písemných zpráv o krytině. U rokštejnských prejz lze rozeznat tři základní druhy (horní, spodní, hřebenáče) a jejich varianty. Kapitola sleduje metricku, vztah ke konstrukci střechy, početné množství na její pokrytí etc. Krátce se zmiňuje o cihlách a dlaždicích. Cihly jsou zastoupeny ve 2–3 variantách; zvířecí stopy otisknuté na některých z nich považuje za náhodné. Dlaždice – zdobené (5–6 motivů) i nezdobené (2 varianty) byly zaznamenány v poměrně hojném množství. Opět jsou sledovány rozměry, hmotnost a použití v DP. Keramika kamnářská je zastoupena již zmiňovanými nádobkovitými kachlemi velkého formátu se čtvercovým ústím, zvláštními keramickými deskami nepřilíš jasného účelu a také horním uzávěrem kamen. Kachlový materiál je kladen do 2. poloviny 14. věku. Keramika kuchyňská a stolní je podána pouze jako obecný přehled, vycházející z omezené dostupnosti nálezů i zadání práce. Zastoupeny jsou hrnce (okraje ve tvaru okruží tu přežívají poměrně hluboko do 15. století), hrnky, džbány, mísy, poklice, zásobnice (vše jen velmi sporadicky), a také loštická keramika; diplomand tu užívá termín loštická polokamenina. Celý keramický soubor je datován do závěru 1. třetiny 15. stol. Úsek se dále věnuje keramice technické, omítkám, maltám, mazanicím, kovovým předmětům, výrobkům z kosti, kamene a skla (některé se nepodařilo dohledat), podává přehled zuhelnatělých a již determinovaných plodin, semen a dřevin.

Hlavní část práce uzavírají dvě kapitoly. „Sociální aspekty výzkumu na Rokštejně“ (str. 121–122) – zde je pojednáno o pozadí výzkumu a je položen akcent na význam „lidí v pozadí“, dále „Perspektivy dalšího výzkumu“ (str. 123–124) a jednostránkový „Závěr“ (str. 125) shrnuje základní dosažené výsledky práce.

Práci ukončuje seznam literatury (140 titulů) a zkratek (str. 126–130). Dále navazuje dokumentační část, přílohy a CD s fotografiemi a databází nálezů (2295 položek).

Tereza Krasnokutská, Středověké a novověké kamnářství v Opavě na základě nálezů z archeologických výzkumů (Brno 2004). 129 str., 2 mapy, 79 tab. 34 tabel.

Úkolem diplomové práce bylo zpracovat všechny dostupné, více či méně početné soubory kamnářských výrobků z Opavy a následně se pokusit postihnout vývoj a úroveň opavského středověkého a novověkého kamnářství. Analyzované kachlové soubory pochází z dvaceti lokalit, které prošly záchrannými archeologickými výzkumy v rozmezí let 1961 až 2003, na nichž se podílela opavská expozitura AÚ AVČR v Brně (od r. 1993 archeologické oddělení PÚ v Ostravě) a archeologické oddělení SZM v Opavě. Osmnáct lokalit je situováno v intravilánu, dvě pak leží na vnější straně středověkých hradeb.

Úvodní kapitoly jsou věnovány historickému vývoji města, úvodu do problematiky kamnářství a metodologii zpracování kachlových výrobků. Podstatnou část textu tvoří kapitola s analýzami jednotlivých kachlových souborů. Zde je popsána jejich obecná charakteristika, technologie výroby, určeny reliéfní náměty zdobící čelní vyhřívací stěny komorových kachlů apod. Tato kapitola obsahuje i odkazy na nalezené analogie ze Slezska, Moravy, Čech nebo zahraničí. Na základě analýzy souborů bylo možné v závěrečných kapitolách nastínit vývoj kamnářství v Opavě a zařadit jej do širšího středoevropského kontextu. Za textovou částí byly umístěny tabulky s kresebnou a fotografickou dokumentací a katalog prezentovaných kachlových výrobků.

Kachlové výrobky byly datovány jednak pomocí stylové analýzy výtvarného zpracování reliéfních ploch na komorových kachlích, pomocí vyhodnocení výrobně-technologických znaků postihnutelných na artefaktech, a také díky srovnání s tvarově a výtvarně podobnými kachli z jiných lokalit, jejichž stáří bylo relativně dobře stanoveno. Je nutné zdůraznit, že při určování stáří výrobků je nutné zohlednit všechny zmiňované přístupy.

Na základě analýzy souborů bylo možné postihnout vývoj a úroveň opavského kamnářství od pozdně gotického období (2. pol. 15. st. – první desetiletí 16. st.), přes období rané, vrcholné a pozdní renesance (30. léta 16. – 1. pol. 17. st.), kdy byla všeobecně kachlová produkce na vrcholu a v opavských nálezech se tato skutečnost potvrzuje rozmanitými morfologickými a ikonografickými typy komorových kachlů a nejpočetnějšími nálezy vůbec. Horní hranici analyzovaného materiálu prezentují výrobky barokního období (2. pol. 17. a 18. st.).

V nálezech se vyskytly dva základní typy kachlů: kachle nádobkové a kachle komorové. Dále pak kamnové články, jejichž funkce nebyla výhřevná, ale výzdobná, jako kamnové nástavce – akroteria. Nálezy kadlubů pro výrobu čelních vyhřívacích stěn (dále jen ČVS) byly minimální.

Kachle nádobkové byly zastoupeny jediným morfologickým typem – kachlem miskovitým s pravoúhlým, převážně čtvercovým ústím. U několika jedinců bylo možné změřit délku jejich ústí a výšku a díky tomu tak vyčlenit varianty krátké nebo nízké, s velkým nebo středním ústím. Nejpočetnějšími byly kachle miskovité krátké s velkým ústím a kachle miskovité nízké s velkým ústím. Kachle byly vyráběny převážně z jemné keramické hmoty s minimem ostřiva technikou vytáčení, ústí bylo zformováno pomocí dřevěné konstrukce do čtverce či obdélníku. Dno bylo kruhové. Na vnitřních stranách, natočených do místnosti, byla většinou umístěna ozdobná lišta, u některých naopak chyběla. Vnitřní povrch byl buď jednoduše rezný, polévaný odstíny zelené glazury, v některých případech se na vnitřní nebo i vnější stěně zachovala okrová, šedá nebo stříbrná vrstva hlíny. Většina kachlů měla z vnější strany pozorovatelnou záchytnou šroubovici a byla z vnější strany očazena, což jednoznačně dokládá jejich užití ve funkčním kamnovém tělese. Pravděpodobně nejstarší miskovité kachle v nálezech patří do 2. pol. 15. století, ostatní nalezené varianty lze jen obecně vřadit do průběhu 15. nebo 16. století s možnými přesahy do století mladších.

Nejpočetněji byly v náleзовých souborech zastoupeny kachle komorové – v různém stupni zachování (základní řádkový, základní řádkový rohový, římsový korunní a římsový; rozlišit římsové pateční od římsových kordonových nebylo možné).

Tvary komor a rozměry ČVS závisely na období ve kterém byly vyrobeny. Plocha ČVS byla u gotických výrobků menší a spíše čtvercová, počínaje renesancí byla postupně zvětšována. Komory kachlů pozdně gotického a raně renesančního období měly tvar převážně kuželovitý, byly

poměrně hluboké a měly kruhový nebo oválný vyhrívací otvor. Nástupem renesance dochází k postupnému snížení komory, která mohla mít ještě tvar nízký kuželovitý až nakonec získává tvar rámu hlubokého jen několik cm, který zcela kopíroval obvod ČVS. Na vnějších stranách komor jsou patrné záchytné šroubovice a zejména záchytné otvory, které sloužily k lepšímu vzájemnému uchycení komorových kachlů v kamnovém tělese. Dokladem jejich výroby jsou časté rýhy zanechané ostrým nástrojem na zadních stranách ČVS. V 16. století začali hrnčíři užívat textil, který jim sloužil k lepšímu zatlačení keramické hmoty do ležící matrice, a tedy k výrobě kvalitnějšího obtisku reliéfu. Na opavských výrobcích z průběhu 16. století jsou tyto otisky textilu časté.

Povrch ČVS byl zejména v pozdně gotickém období ponecháván rezný, mohl být také ozdoben jemnou vrstvou bílé, krémové nebo šedivé engoby anebo vrstvou silnější bílé vápenné hlínky, která místy reliéfní výzdobu zcela překrývala. Výraznější nárůst glazování povrchu je patrný počínaje raně renesančním obdobím. Nejoblíbenějšími byly odstíny zelené barvy, poměrně méně byla užívána žlutá, hnědá nebo hnědo-černá poleva. Polevy byly naneseny buď přímo na keramický střep nebo ve velké většině překrývaly podkladové nástřepí (engobu). Polychromní glazura v té době oblíbená v zahraničních zemích se na opavských výrobcích vyskytla minimálně.

V renesanci byl reliéf nově vyráběn pomocí dvou na sobě nezávislých matric a v opavských nálezech to dokládají dva kachle s portréty šlechtičny (Anna Jagellonská) a šlechtice (Ferdinand I.), jejichž polopostavy byly zarámovány do totožné renesanční arkády. Stejná arkáda byla použita na portrétních kachlích nalezených na zámku Jánský Vrch v Javorníku.

Nejstarší komorové kachle pozdně gotické jsou zastoupeny minimálně, zcela chybí náboženské reliéfní náměty inspirované Starým zákonem, tolik typické pro českou kachlovou produkci 15. století. Náboženské náměty zastupuje motiv novozákonní: „Panna Marie s dítětem na trůnu“, který má podobné analogie na Moravě (Ostravské muzeum, Velké Meziříčí) a lze jej zařadit do tzv. uhersko-česko-polské skupiny kachlů. Ze stejného období pochází řádkové kachle jejichž okrajová lišta je zdobená pozdně gotickým výzdobným prvkem – sukovatkou ovinutou listovím. Stejný typ kachlů je znám ze zámku v Hranicích. K rozšířeným výrobkům 1. pol. 16. století patří římsové korunní kachle zakončené třemi stínkami cimbuří s nápisy náboženského znění: MARIA nebo JHESUS. Ve stejné době se oblíbenými stávají scény žánrové (např. scény turnajové), které tak dokládají pronikání renesančního myšlení. V průběhu 1. pol. 16. století se po celé Evropě rozšířily tzv. kachle „portrétní“, zobrazující reálné osoby vládnoucích, politických nebo náboženských kruhů. Osoby oblečené do honosných renesančních šatů s barety na hlavách jsou zarámované do různě provedené renesanční arkády nebo do medailonu. Z Opavy pochází několik variant portrétů šlechtičny a šlechtice. Interpretovat bylo možné jen dvě osoby – Ferdinanda I. a Annu Jagellonskou, ostatní portréty mohou znázorňovat saské kurfiřty. Současně se oblíbenými stávají biblické motivy dvanácti starozákonních hrdinů, vyráběné na základě série dřevorytů vzniklých na počátku 30. let 16. století na neznámém místě v Německu. Jednotlivé portréty hrdinů jsou známy ze širokého území Evropy. Z Opavy pochází zlomky ČVS s vojevůdcem Jošou (JOSUE I). V době vrcholné renesance – počínaje 2. pol. 16. století – se oblíbenými stávají kachle s výjevem alegorií ctností nebo svobodných umění. Z Opavy je známa jen ve velmi fragmentárním stavu – alegorie Spravedlnosti (Justitia), alegorie Víry (Fides), alegorie svobodných umění. Ve 2. pol. 16. století se vyrábějí čtvercové kachle s centrálně umístěným zahloubeným medailonem a rostlinnými motivy v rozích. Variantou jsou kachle s medailonem vypuklým, jejichž analogie známe z polské lokality Bolesławiec nad Prosną. Rozšířenými jsou také kachle „zrcadlové“, na středu ozdobené stylizovanými rostlinnými motivy. V průběhu této doby se vegetabilní motivy, původně užívané jako vedlejší výzdobné prvky, stávají motivem ústředním, zdobící celou ČVS. V závěru 16. století a zejména na počátku 17. století je vyráběn nový typ kachle tzv. „tapetový“, zdobený motivy geometrickými (př. kružnicovými) a rostlinnými, které vytváří nekonečný výzdobný ornament. Tyto kachlové náměty přichází z jihomoravských habánských výrobních center.

Do průběhu 1. pol. 17. století patří početné nálezy kachlů s heraldickými motivy – zejména několik variant s erbem Karla z Lichtenštejna a jeho syna Karla Eusebia, alianční erb Petra Sedlnického a Barbory Dluhomořilové, erb Habsburků. Používán byl erb města Opavy, získal kamnové akroterium. V opavských nálezech se často vyskytují římsové kachle ozdobené motivem dvou

okřídlených postaviček – andělů nebo římsové kachle zdobené stylizovanými vegetabilními motivy a motivy vycházejícími z renesanční architektury. V celém 17. století jsou hojně používané již zmíněné vegetabilní motivy, a také náměty bájných zvířat: např. stylizovaná ryba – delfin nebo dvojice jednorožců (podobné kachlové reliéfní náměty pochází z polské lokality Krajkowo pod Mosiną, o. Poznań).

Závěrem je možné konstatovat, že podoba středověkého a zejména raně novověkého kamnářství v Opavě svým charakterem v podstatě odpovídá obecným poznatkům o vývoji kamnářství z jiných moravských či českých lokalit. Zejména v renesančním období je patrná spolupráce s výrobními centry polskými (dokládají to četné analogie), ale stejně tak jsou zřejmé styky s Moravou severní, střední a s místy ještě vzdálenějšími.

Jan Musil, Městské opevnění v Chrudimi z hlediska pramenů archeologických (Brno 2004). 196 str. textu, 94 str. s obrazovými tabulkami a barevnými fotografiemi.

České město ve středověku je specifický badatelský problém, který trápí již několik generací badatelů nejrůznějších společenskovedních disciplín od historiků, sociologů, historiků umění, urbanistů, demografů apod. Archeologie se k těmto vědním oborům zkoumající středověké město dostala až ve druhé polovině 20. století, tj. poměrně pozdě. Do té doby určité pokusy byly, ale nepřesáhly svůj úzký rámeček. Když si uvědomíme, že většina masivních přestaveb minimálně narušených městských organizmů již probíhala během 2. poloviny 19. století, přišli jsme o množství nesmírně cenných poznatků a s určitou dávkou nadsázky můžeme říct, že dnes archeologie víceméně „paběrkuje“ mezi doposud nezničenými terény. Diplomová práce Městské opevnění v Chrudimi z hlediska pramenů archeologických je důležitým příspěvkem pro poznání stavební podoby českého města ve středověku, zejména prstence městských hradeb.

Text diplomové práce je rozdělen do 4 základních kapitol, které jsou dále dílčím způsobem děleny do subkapitol. Po úvodní kapitole (kap. 1.) věnované okolnostem a vymezení tématu práce následuje stručné seznámení s dosavadními výsledky a stavem bádání o městské fortifikační architektuře v Čechách (kap. 2.). Zvláštní podkapitola pak byla věnována městským opevněním východních a severovýchodních Čech (kap. 2.2.1.), zejména pak Hradci Králové (kap. 2.2.1.1.), Čáslavi (kap. 2.2.1.2.), Výsokému Mýtu (kap. 2.2.1.3.), Poličce (kap. 2.2.1.4.), Havlíčkovu Brodu (kap. 2.2.1.5.), Jaroměři (kap. 2.2.1.6.), Dvoru Králové (kap. 2.2.1.7.) a Trutnovu (kap. 2.2.1.8.). Hlavní pozornost byla věnována založením a fortifikačním systémům doby posledních Přemyslovců, zejména zakladatelskému dílu Přemysla Otakara II. a jeho odrazu v archeologických pramenech.

Těžištěm diplomové práce je malebné východočeské město Chrudim, kterému je věnována celá kap. 3. Autor stručně nastínil přírodní podmínky ve zkoumané lokalitě (kap. 3.1.) v návaznosti na pravěký a raně středověký vývoj (kap. 3.2. – 3.4.). Pro následující období shrnul dostupné písemné prameny, které pojednávají o městském opevnění (kap. 3.5.) – ty však většinou pocházejí až z poststředověkého období. Diplomand pečlivě prostudoval výsledky stavebně – historického průzkumu (kap. 3.6. – 3.7.), analyzoval ikonografické a kartografické prameny (kap. 3.8.) a stručně se zmínil o problematice tzv. chrudimského hradu (kap. 3.9.). V pasáži věnované archeologickým výzkumům, které se dotkly pásu opevnění, byly shrnuty výsledky a stratigrafické poznatky za uplynulých 150 let výzkumů na chrudimské ostrožně (kap. 3.11.). První výzkumy městského opevnění prováděl v pol. 19. stol. M. Lüssner, později F. Schmoranz a Č. Florián. Od 80. let. 20. stol. sledovali Chrudim systematicky J. Frolík a J. Sigl. Nejčerstvější a přitom nejpozoruhodnější poznatky ke stavební podobě chrudimského opevnění podal až archeologický výzkum na dvorku čp. 26/1 ve Filištimské ul. (srpen 2004). Archeologický výzkum zde totiž odhalil zbytky věžice (!) hlavní městské hradby dochované do výše 2,5 m nad povrch dvorka. Věžice v českém prostředí mají analogii pouze na Pražském hradě, ale zde jsou minimálně o 150 let starší.

Analýzou všech dostupných archeologických, písemných, ikonografických a stavebně-historických pramenů, potvrdil diplomand datování vzniku chrudimského městského opevnění do 2. pol. 13. stol. – tedy záhy po lokaci města.

Jaromír Šmerda, Klasifikace památek s figurálními motivy v předvelkomoravském a velkomoravském období (Brno 2004). 421 str., 51 obr.

Diplomová práce má svým rozsahem a hlavní šíří záběru za cíl rozdělit studované památky hmotné kultury raného středověku na základě použitých výzdobných figurálních motivů, tedy podle zobrazené tematiky, spolu se zjištěním jejího možného smyslu a významu i souvislosti s vlastní funkcí předmětu. Podrobným stylistickým studiem většinou unikátních výtvarů uměleckého řemesla – klenotnictví, kovolictví, toreutiky, řezby v kosti, parohu či drahém kamenu – jejich obrazových motivů, technologie výroby, vzájemných vztahů a vlivů apod., je hledána cesta k poznání spletité struktury kulturních a interetnických vztahů v počátečních fázích středověkého období s návazností na chronologii hmotných předmětů a řešení otázek duchovního myšlení, společenského a ekonomického vývoje a řady dalších. Svým zaměřením a snahou postihnout co největší množství aspektů dané problematiky, včetně datování a původu památek s figurálními motivy a jejich forem, je tato práce jednou z prvních novátorských a především moderněji pojatých studií na tomto poli, kdy navazuje na předcházející dílo K. Bendy, J. Dekana, Z. Klanici a dalších našich i zahraničních badatelů. I přes mnohdy nejednoznačnou výpověď archeologických pramenů a jejich srovnání s ojedinělými a povětšinou vágními písemnými prameny je tudíž zkoumána pravděpodobná symbolika přisuzovaná analyzovaným figurálně zdobeným předmětům, v nichž se odráží mentalita tehdejší společnosti středního Podunají v období raného středověku.

Výklad počíná kapitolou o dějinách bádání, z níž vysvítá stále jistá zakonzervovanost názorů určitých odborníků kladoucích některé památky s figurálními motivy a kompozicemi do spojitosti s nomádskou tradicí, což se však zdá vyvracet několik starších i nejnověji publikovaných studií zabývajících se danou tematikou a pokračuje kapitolou věnovanou metodologickým východiskům vymezujícím podobné artefakty jako součásti religiozně – mýtických představ, které jsou studovány nejen z hlediska archeologie, ale i v porovnání s poznatky dalších vědeckých disciplín, hlavně historie, dějin umění, religionistiky a také etnologie, jazykovědy či psychologie.

Následuje vlastní analýza zpracovaných dokladů rozdělená do několika částí a podčástí, v nichž je pojednáno o památkách s jednotlivými motivy vždy ve stejných oddílech podávajících přehled o historii výskytu motivu a jeho smyslu až k těžiskovému předvelkomoravskému a velkomoravskému období. Značná část artefaktů, často vysoké umělecké úrovně a s vynikajícími ukázkami figurálních obrazů, z předvelkomoravského a velkomoravského prostředí, které je dodnes chápáno s jeho přesným vymezením nejen po stránce chronologické, ale i geografické, má své blízké protějšky v nálezích z kostrových pohřebišť v oblasti karpatské kotliny, především v její severní zóně, jejíž materiální kultura tak nutně představuje další hlavní předmět pracovního zájmu. Hlavní pozornost nesměřovala k rozlišování nálezů z území mimo či uvnitř oblasti s charakteristickými kostrovými pohřebišti s litými garniturami a z toho tradičně vyvozované etnické diferenciaci, kdy byly a stále jsou především prameny hmotné kultury ze severní periferie karpatského bazénu, připisované periodicky do politické sféry avarského kaganátu, přemětem dlouholetých diskusí. Zcela jednoznačně mohlo být konstatováno, že některé typy předmětů, hlavně litých garnitur a kostěné a parohové industrie, z území mimo oblast kostrových hrobů byly svojí formou i výzdobou analogické artefaktům z oblasti karpatského bazénu s typickými kostrovými pohřebišti. V kapitole nazvané Památky se samostatnými theriomorfními motivy jsou postupně probírány doklady s gryfem a lvem, orlem a sokolem, holubem, pávem či dalšími opeřenci a beránkem, dále v kapitole Památky s motivem theriomorfního souboje artefakty s vyobrazením zápasu gryfa či lva s dalšími zvířaty a zápasu orla a nakonec v kapitole Památky s antropomorfní kompozicí motivy lovecké, jezdce na mýtickém zvířeti, postavy nebo jezdce s dravcem v rukou, jezdecký triumf, další jezdecké motivy, postavy s theriomorfními atributy, postavy bojující s gryfem, lvem či jiným zvířetem, speciální pozornost je věnována motivu oranta a s ním souvisejícího Krista a motivu Niké a dále jsou sledovány motivy portrétů, orfeovského cyklu a Nereidy. Tuto celou, z tematického hlediska pochopitelně dosti objemnou, část práce charakterizuje snaha uvádět chronologicky nejbližší, i když prozatím nepočetné a mnohdy unikátní paralely nalezené v hmotné kultuře byzantského a posásánovského okruhu.

Stěžejní části práce jsou kapitoly nazvané Proces recepcce figurálních motivů v průběhu dějin a proměna jejich významu a smyslu a Figurální ikonografie středního Podunají v raném středověku, neboť představují obsáhlejší syntetický výklad a úvahy vycházející z celkového rozboru studovaných souborů nálezů. Sledované památky s figurálními motivy je třeba chápat i s jejich hlubokými historickými a společenskými kořeny a proto je jejich interpretace záměrně zasazena do širokého rámce od počátku světové civilizace, přes orientální okruh, antiku až do časného středověku. Ve velké většině případů byla zřetelně vysledována prastará tradice figurálních motivů vycházejících již z umění starověkého Předního východu a dokázáno jejich zprostředkování až do okruhu raně středověkého umění v širší středomořské oblasti a dále až do oblasti středního Podunají v předvelkomoravském období a sledovaný soubor otázek byl posléze řešen s problematikou jejich vzájemného vztahu s uměleckými prvky velkomoravské epochy.

Zachované památky se znovu oživeným odkazem orientálního východu ukazují zřetelný zásah starších uměleckých vzorů působících jak na modelaci, tak na samy náměty, které se postupně staly součástí ikonografie celého Středomoří i severněji položených oblastí Evropy. Vyobrazení zvířat a ptáků, jež na základě odvození z okolního světa přírody představovala sílu, rychlost a odvahu bojovníků, hrdinů a vládců či přímo bohů, a také antropomorfní scény s obrazy lidských postav souvisejících opět nejspíše s mýtickými hrdiny nebo i kultem slavných panovníků a bohů vyhovovaly ideálům vojenských feudálních vrstev a postupně se mohly vyvinout přímo v heraldicky chápané emblémy. Scény s obrazy mýtických čtyřnožců či náměty z příběhů hrdinů a bohů odráží bohatý symbolický jazyk a zálibu v dekoračním umění se zjevnou snahou o fabulaci, která nestojí v rozporu se záměrem zprostředkovat určitý obsah, ať už politický či duchovní, který však může být spíše jen přáním a tudíž jej nelze vždy spolehlivě prokázat. Je možné, že některé z nich tvořily součást rozsáhlejšího epického vyprávění, souvisejícího se symbolikou vítězících nebo přímo bohy posvěcených a ochraňovaných jedinců, kdy o roli těchto znaků v oblasti aristokratického nebo dokonce dvorského umění poskytují ideální svědectví co do množství spíše vzácné písemné záznamy čínských, sásánovských, byzantských a o něco později i arabských autorů. Jen stručně lze připomenout, že v případě prosazujícího se křesťanství a islámu byly starší umělecké tradice často vědomě přizpůsobeny novým hlavním duchovním trendům. Na základě provedených analýz a již dříve předložených názorů můžeme poněkud širěji konstatovat, že zobrazované motivy lze chápat v podstatě ve čtyřech základních sférách jejich významu, z nichž první je hierarchizace v rámci celé kosmické zóny s kosmogonickými prvky v ní obsaženými, dále symbolika související s transformací okolního světa, s dynamikou změn kalendářních cyklů, poté symbolizace dalších abstraktních kategorií spojených se samotnou lidskou existencí, hlavně tedy vstupu do určitých fází života a v neposlední řadě jako symbolizace sociálně – politických fenoménů, především v kulturně – společensky rozvinutějším prostředí, tedy společenského ranku, principu organizace vlády, případně politické dominance. Samozřejmě, že u všech jmenovaných vzorů můžeme počítat s jejich často v literatuře proklamovanou magickou funkcí na předmětech nesoucích tak v sobě univerzálně ochranné vlastnosti. Není vyloučeno, že jde o obecné jevy u kultur celé Eurasie, i když stojících na různém stupni společenského a politického vývoje.

Je zřejmé, že již od sásánovského a posásánovského období, resp. pozdně antického a raně byzantského období se začínají ve zřetelných obrysech projevovat spojitosti s prostředím středního Podunají, ovšem i s dalšími oblastmi a tyto mohou souviset nejen s celkovým civilizačním vlivem, včetně ekonomického aspektu, ale také s pohyby etnickými a z nich plynoucích důsledků vzájemného soužití několika původně odlišných etnických skupin. Ukazuje se, že řada faktorů duchovního myšlení působících při vytváření jednotlivých prvků hmotné kultury vícero odvětví uměleckého řemesla v různých oblastech byla nepochybně společných a jejich diferenciací není tudíž ostře ohraničena. Zdůraznit však musíme omezení našich interpretačních možností, neboť užívání, respektive recepcce výzdobných motivů neznamená vždy výměnu s nimi spojených idejí. Předměty s mýtickými obrazy mohly vznikat i značnou dobu poté, co byl jejich původní i následující smysl a význam zapomenut, i tak však víra v jejich sakrální charakter mohla zůstat zachována. Až po jejím vyznění vstoupil námět do procesu demýtizace a byla mu přisouzena role pouhého dekorativního prvku bez nějakého symbolického smyslu, takže uvažovat lze pouze o jisté formě estetického účinku.

Materiální kultura středního Podunají reflektuje, stejně jako v jiných oblastech, způsob společenského myšlení a duchovní představy svých tvůrců – uměleckých řemeslníků a vůbec celé society a proto poskytuje vydatný pramen informací o dobových názorech na svět a životní filozofii a musíme připustit, že pomáhala tento způsob života ovlivňovat a dokonce vytvářet. Vzhledem k menší výpovědní hodnotě písemných pramenů jsme při rekonstrukci tradiční soustavy idejí starých Moravanů odkázáni hlavně na archeologické informace zakódované v předvelkomoravském období především v sídlištních nálezech a od jeho doznívání stále výrazněji hlavně ve sféře pohřebního ritu. Nejcharakterističtější přítomnost slovanské mýtické tradice je ze škály řady analyzovaných předmětů možné vysledovat na opaskovém kování s motivem boha s theriomorfními atributy z Pohanska u Břeclavi, což potvrzují další přibývající nálezy a etnografický materiál. Poněkud obtížnější je to u dalších příliš obecně rozšířených motivů jako jsou především opeření a čtyřnožci, včetně mýtických, případně postavy či jezdcí na lovu či jiné jezdecké scény nebo portréty. Další, zřetelně již antická vyobrazení s hrdinským Héraklem, Nereidou s Achillovou přílbou na mořském netvoru, Orfeem či vítězství oznamující Niké, dávají předpokládat, že příslušníci privilegovaných staromoravských vrstev se chtěli dlouhodobě oblíbeným vzorům vyrovnat. Vcelku příznačně se už od přelomu 8. a 9. století zdobili motivy s tematikou posásánovskou – dravec s hadem, postava či jezdec s dravým ptákem v rukou, protomy čtyřnožců a ptáků, včetně již mimo hlavní předmět pracovního zájmu stojících sogdských rostlinných motivů, a křesťanskou – orel s křížem, holub, orant a s ním související Kristus. Přebírání forem předmětů a jejich ikonografických typů a jejich adaptace a postupná transformace a přizpůsobení vlastnímu vkusu není v myšlení minulých kultur ničím neobvyklým, musíme mít však neustále na mysli, že duchovní tvorba řady raně středověkých národů vychází z původně jednotné indoevropské struktury.

Především v poslední kapitole s názvem Umělecké řemeslo a společnost středního Podunají je provedena závěrečná syntéza, v níž bylo zdůrazněno spojení ekonomické sféry s prostředím vyšších společenských vrstev, zajišťujících vstupní prostředky a ochranu řemeslnickým producentům. Podrobněji jsou probrány vzájemné vztahy mezi některými výrobky klenotnictví, kovolitectví a toreutiky a doklady výzdobných prvků v první řadě na textilích, včetně hedvábných látek pro výrobu oděvů a součástí interiérů, které je nyní možné již s mnohem větší jistotou brát za jeden z nejvýraznějších inspiračních zdrojů, a také na architektuře či nástěnné malbě, z dřívější většiny opět s nimi souvisejících. Zdůrazněna byla role obchodu mezi často vzdálenými oblastmi, kdy právě střední Podunají funguje jako ekonomická tepna transkontinentálních rozměrů, napojená na euroasijskou hedvábnou cestu. Pozornost je věnována chronologicky zásadnímu fenoménu, který představuje poklad zdobených zlatých nádob z Nagyszentmiklós, ovšem jehož chápání jako genetického východiska pro celý horizont artefaktů s rozsáhlou sítí vazeb není možné absolutizovat, neboť tvořil spíše jednu z jeho klíčových částí, jejichž předlohy se do oblasti středního Podunají dostávají nejspíše z byzantského prostředí nepochybně absorbujícího umělecké trendy dalších dobových velmocí. Sledovány jsou i vlivy západní, karolinské, spolu s vlivy přicházejícími z oblasti severního Jadranu, v prostředí středního Podunají se výrazněji prosazující od počátku 9. století, kdy se stávají důležitou složkou synkretického raného velkomoravského umělecko – řemeslného projevu. Diskutována je otázka cizích řemeslnických mistrů z několika odvětví výroby, jejichž příchod v předvelkomoravském a také velkomoravském období z oblastí pod byzantskou, ale i arabskou správou není nijak nepředstavitelný, pro což svědčí řada indicií a je možné uvažovat, že působili zcela v součinnosti s místními řemeslníky znalými místních poměrů a uměleckého vkusu. Důležitým však zůstává fakt, že většina specializovaných řemeslnických dílen je také s přibývajícím sídlištními nálezy doložena především v rámci hradišť, kde se však původ jednotlivých řemeslníků nemusí na základě archeologických pramenů nijak projevit.

Zachované řemeslnické produkty s užitou figurální tematikou svědčí o výrazné snaze zdůraznit exkluzivní postavení určitých jedinců či přímo vrstev ve společnosti a tvoří nedílnou součást symbolů sociálního statusu jako speciální, silně ritualizovaná forma komunikace, jíž se její uživatelé vydělují z rámce všedního celku v podstatě od počátku lidských dějin. Jejich existence tak už v předvelkomoravském období spoluurčuje společenskou elitu také v širší oblasti středního

Podunají, kde se nápadně koncentrují v severní části karpatské kotliny, tj. zóně tradičně řazené do sféry avarského kaganátu a zároveň v oblasti středního Pomoraví většinou přímo na centrálních hradištích či jejich blízkém okolí, ale také v oblasti Štýrska a Korutan či v poněkud vzdálenějším Chorvatsku. Z této skutečnosti plynou z našeho hlediska především pro území následně vznikající velkomoravské říše určité ekonomické a politické souvislosti, díky nimž lze památky nagyszentmiklóského stylu spolu s artefakty zdobenými často dobově oblíbenými figurálními motivy spojit s vládající třídou starých Moravanů.

I přes zvolený větší rozsah práce převyšující běžný standard a zapříčiněný dlouhodobějším sběrem dat a studiem literatury si autor nečiní nárok na vyčerpávající výklad o tak obsáhlé problematice a je si vědom existence řady dalších nepublikovaných či v těžko dostupné literatuře publikovaných nálezů a diskutabilnosti některých závěrů. Položen však byl dosti široký základ pro další srovnávací studium, na něž bude možné v budoucnu dále navazovat, kdy bezesporu nejlepší cesta povede přes detailní studium jednotlivých tématických okruhů.

Sylvie Voláková, Štípaná industrie magdaleniénu z jeskyně Pekárna (Brno 2004). 117 str., 60 str. příloh, 57 plánů v textu, 32 grafů, 9 tab.

Jeskyně Pekárna, důležitá pravěká lokalita v jižní části Moravského krasu, představovala jednu z prvních paleolitických stanic, již byla věnována časná a relativně soustavná pozornost badatelů. V průběhu výzkumu jeskyně byla stanovena stratigrafie devíti až deseti vrstev, z nichž vrstvy označované *g*, *h* a *i* (6, 7, 8) obsahovaly nálezy připisované kultuře mladopaleolitického magdaleniénu. Archeologická výpovědní hodnota zdejších nálezů se nicméně z dnešního úhlu pohledu jeví jako velice nízká; úkolem této práce proto bylo pokusit se na základě dochované štípané industrie a dobové dokumentace abstrahovat poznatky podle současných standardů archeologické vědy. Předmětem studia byl soubor přibližně 21 000 kusů štípané industrie, která byla podrobena jednak analýze z technologického, typologického a surovinového hlediska, jednak byla na jejím základě rekonstruována původní nálezová situace v Pekárně.

Soubor štípané industrie z Pekárny je výrazně nedíleného charakteru – technologické etapy nezpracované suroviny a preparace představují méně než 4 % celého souboru štípané industrie. Artefakty opuštěné ve fázi těžby tvoří naopak přes polovinu kolekce, přičemž sbíjení probíhalo hlavně z dvoupodstavových pečlivě připravených jader, z nichž pětina vykazovala další těžní plochu (jádra se změněnou orientací). Mezi polotovary těžby převažují z 61 % čepele nad úštěpy (24 %), čepelkami a mikročepelkami (15 %), ačkoliv pro výrobu nástrojů se v malé míře používaly i produkty jiných technologických fází.

Celkem bylo v pekárenském souboru zdokumentováno 3 368 kusů typologicky standardních nástrojů, což představuje 16 % veškeré dochované štípané industrie a řadí Pekárnu mezi jednu z nejbohatších magdaleniénských stanic. Nejhojněji jsou v rámci jednotlivých typologických skupin zastoupeny mikrolity (30 %), následují vyrovnané podíly nožů, škrabadel, rydel a vrtáků (16 – 13 %), zatímco drasadlovité nástroje a kombinace se vyskytují sporadicky (9, resp. 4 %). Typologické složení pekárenské kolekce odpovídá běžnému magdaleniénskému inventáři a koresponduje i s údaji zjištěnými B. Klímou na plošině před Pekárnou. V souladu s K. Valochem je nicméně nutné připustit v korpusu štípané industrie z Pekárny existenci dalších nepočtených kulturních složek středního a mladého paleolitu.

V surovinovém složení pekárenského celku dominuje jak z hlediska počtu kusů, tak váhy silicit glacienních sedimentů, v poněkud menší míře se vyskytují spongolit, moravské jurské rohovce včetně rohovce typu Býčí skála, a rohovec typu Olomučany. Relativně malá objemová množství ostatních importovaných materiálů, zejména radiolaritu, silicitu typu čokoláda a silicitu z krakovské jury, odrážejí nicméně vysokou hospodárnost v jejich zpracování. Téměř 50 % veškerého silicitu typu čokoláda a silicitu z krakovské jury doneseného na lokalitu bylo využito na výrobu nástrojů; tato hodnota pro glacienní silicit a radiolarit je 20 %, zatímco stejný údaj pro domácí rohovce se pohybuje pod hranicí 7 %. Preferenci cizích kvalitních surovin a ekonomičtější zacházení s nimi lze

sledovat i v průběhu všech technologických etap výroby štípané industrie. Zároveň tyto materiály poukazují na určitý druh kontaktu s poměrně vzdálenými oblastmi.

Rekonstrukce vertikální stratigrafie ukázala jisté disproporce mezi souvrstvím *gh* a vrstvou *i* projevující se v technologii a surovinovém složení – spodní vrstva *i* obsahuje oproti nadložnímu souvrství *gh* zvýšené procento hrubotvarých lokálních surovin, z typologického hlediska se však obě polohy jeví jednotné i přes nepočtené intruze dalších paleolitických kultur (zejména *micoquienu*). Možnou interpretaci této situace změněným přístupem obyvatel Pekárny k importovaným surovinám v průběhu času však nelze potvrdit a v úvahu je nutno vzít i přírodní a kulturní postdepoziční procesy způsobující vertikální pohyb artefaktů v sedimentu.

Základním prvkem horizontální stratigrafie jsou zjištěné koncentrace štípané industrie při skalních stěnách vchodové partie a na konci druhé třetiny délky jeskyně, které se v podstatě překrývají s ohništi dokumentovanými během výzkumů Pekárny. Přestože bylo analyzováno rozmístění štípané industrie v závislosti na technologických etapách, surovině i typech nástrojů, nepodařilo se blíže specifikovat charakter těchto možných dílen. Také detekce ostatních komponent nálezové situace zůstala neúspěšná, ačkoliv je možno diskutovat o obyvatelnosti prostoru mezi dvěma řadami ohnišť spojených s výrobními okrsky.

Bližší charakteristiku lokality umožní v blízké budoucnosti propojení výsledků studia štípané industrie se závěry vyvozenými na základě rozboru kostěné a parohové industrie. Přestože ani poté nemůžeme očekávat kompletní archeologické informace o lokalitě, lze se nadít ucelenějšího obrazu této důležité magdalenénské stanice, jeskyně Pekárny.

Poznámka redakce:

Anotace dalších magisterských diplomových prací obhájených na Ústavu archeologie a muzeologie FF MU budou zveřejňovány pouze na internetu.